

• NEGYVENÉVI EGYHÁZI SZOLGÁLAT „JUTALMA” •

Egy több mint negyed évszázadot Moravicán szolgáló református lelkész, öreg tiszteletes, Hetesy Viktor jubileumi visszaemlékezése, illetve öregkori meghurcoltatásának elbeszélése

- Az eklézsiakövetésről (is) hírt adó öreg fóliánsokat lapozgattam a moravicai református egyház lelkészi hivatalában, amikor a múlt század hetvenes éveinek a derekán ráakadtam néhai *Hetesy Viktor ref. lelkész* egykori visszaemlékezéseire, melyeket olvasgatva sok mindenre fény derült, amit addig Moravicával kapcsolatosan nem, vagy nem úgy tudtam, ahogyan az a valóságban történt, illetve megtörtént. Példának okáért a templomkert parkosítása, illetve az 1970-es évek második felében állami védelem alá helyezett kocsányos tölgy korának a meghatározása...

A visszaemlékezésekben olvasottak megdöbbenettek, s hüledezve kérdeztem, valóban itt, Moravicán történt ez? Tizenöt évi szolgálat után ily gyalázatosan megalázni, meghurcolni egy idő, 62 éves embert, a közösség lelki vezetőjét, aki a megérkeztéig rendezetlen, elhanyagolt, összekuszált, anyagi gondokkal küszködő eklézsiából szép, rendezett, példaértékű, a traktusban rangot jelentő egyházközséget varázsolt...

Bár akkori kutatásaim hajdanvolt emberi sorsokra, életekre irányultak, az olvasottakat – az akkori viszonyok közepette – mégsem véltem tanácsosnak közreadni. Inkább csak azokat az érdekes néprajzi megfigyeléseit emlegettem, idézgettem, amelyeket korábbi állomáshelyein (elsősorban Drávafokon) szolgálva figyelt meg, és visszaemlékezve az akkori időkre vetett papírra, hisz hasonló vagy éppen azonos adatokra addig csak Kiss Géza *Ormánysági szótár*ában találtam. Ám most, hogy egy olyan kötet összeállítására vállalkoztam, amelyben hiteles, a megélők által elbeszélte vagy papírra vetett sorsok, élettörténetek kerülnének nyomtatott formában kiadásra, eszembe jutott a több mint négy évtizedet, ebből több mint negyed évszázadot Moravicán szolgáló öreg tiszteletes jubileumi visszaemlékezése, öregkori meghurcoltatása, amelyet tanulságul az utókornak nagyon is érdemesnek tartok közreadni.

Visszaemlékezéseit a tiszteletes 1915-ben, 72 éves korában, morovici szolgálatának negyed évszázados jubileuma kapcsán kezdte írni, de befejezésére, végső formába öntésére – amint ő maga is megjegyezte – 1916-ban került sor, tizenegy évvel az inkriminált eset után. 1905-ben történt ugyanis, hogy a 62 éves öregembert olyan gyalázatos rágalommal illették, melynek igaz volta, hitelessége már koránál, tiszttségénél, méltóságánál fogva is minden jó szándékú, józan gondolkodású, épeszű embert el kellett volna, hogy gondolkoztasson. De nem! Még – legalább a mundér becsületéért – a felettesei, sőt a szintén tiszteletes sógora sem álltak ki mellette!

S hogy mi volt ez a kegyetlen rágalom, amely elszenvedőjét annyira megviselte, hogy nyilvánosságra hozatala után még hónapok múlva se tudott sírás nélkül beszélni, amellyel annyira megkeserítették életét, hogy még tíz évvel az ügy tisztázása, a vád alól való fölmentése után is úgy érezte: elrabolták becsületét, megrabolták múltját, megbecstelenítették jövőjét? Kiderül írásának a kálváriáját elbeszélő harmadik részéből.

A visszaemlékezések az Ómoravicán eltöltött 25 évre való visszatekintéssel kezdődnek, azzal hogy vezetése alatt honnan hová jutott el az ómorovici református egyház. A részt záró *Kiengesztelődés*, illetve *A lelkész áldása* alapján akár azt is föltételezhetnénk, hogy a jubileumi megemlékezés kapcsán ennél talán többet nem is akart elmondani életéről. Erre utalnak az áldás után olvasható bejegyzések: „*Az én tragédiám olvasható a Superintendentialis végzések Protokollumoka című II. könyvben. Régi sárgás kemény borítékban, illetve A következő római számmal jegyzettek később jutottak eszembe, pedig azok is lényeges dolgok.*” Úgy látszik azonban, hogy később meggondolta magát, és a csak Moravicával, a moravicai egyházépítéssel foglalkozó első rész után egy, a lelkési pályájának a Moravicára érkezése előtti szakaszát felvázoló második résszel: *Életem a lelkési pályán*, illetve az élete alkonyát megkeserítő egyéni tragédiájának az elbeszélését felölelő harmadik résszel: *Omoravica, később Bácskossuthfalva* egészítette ki teljessé téve ezáltal csaknem fél évszázados lelkési pályájának bemutatását.

Az idén telik be 25 esztendeje, hogy az akkor még omoravicai ref. egyház lelkészi állását elfoglaltam. 25 év sok idő. Rengeteg változások történnek ennyi idő alatt. A bölcsőben mosolygó csecsemő 25 év múltán saját gyermekét ringathatja karjain, a fakardos legénykéből huszárcapitány lehet, a szolgabíróból miniszter, a falusi papból püspök. Sok gazdából szegény, sok szegényből gazdag, sok háznépek megszorodnak, s beteljesül rajtuk a zoltáríró ígérete: „Meglátod gyermekidet te asztalod körül, mint olajvesszőt, kikben szíved örül.” Sokan pedig elveszítve családjuk tagjait, kipusztulva a kedves környezet, sóhajtoznak Jeremiás prófétával: „Jaj nekem, mert úgy maradék, mint nyári takarodás után a tarló, mint szedés után a megszedett szőlő.”

Nem csuda hát, ha a társadalom meg szokta ünnepelni a század negyedrésztét, hiszen még a cseléd is, ki ennyi ideig szolgál egy helyen, gazdájától is, a hatóságtól is jutalomban, elismerésben részesül. Az ilyen évfordulót nevezik jubileumnak, örömnapi, melyről Szt. Dávid azt mondja: „Ez a nap, melyet az Úr rendelt, örvendezzünk és vigadjunk azon.” Öröme volt ekkor a gazdagnak, hogy az Úr megáldotta földi javakkal, öröme volt a szegénynek, mert sok ajándékban, jótéteményben részesült, öröme volt az adósnak, mert visszakapta zálogban levő jószágát, öröme volt a rabszolgának, mert visszanyerte szabadságát.

Ha tehát minden foglalkozásban megünnepelik ezt az évfordulót, méltán kiterjed az a lelkészre is.

A református lelkészi állás! Teremtő Isten, mely sok balfelfogás környékezi azt.

Nem általános szólásmód-e az: Könnyű a papnak!

Persze, hogy könnyű – de csak annak, kinek nincs más gondja, mint fizetésének felvétele, ki nem törődik egyházának erkölcsi és anyagi állapotával, ki nem száll szembe a visszaélésekkel, a rendetlenséggel, hanem mint az élő halott úszik az árral, s azt az elvet követi: „Tettesd magad halottnak, és senki sem fog agyonverni”, vagy aki egy anyagilag, erkölcsileg rendezett egyházba mehet.

Ámde nehéz annak, ki egy romokban heverő egyházat vesz át, aki hatni, alkotni akar, aki nem tűri a rendetlenséget, a léhaságot, egyesek

•

tülkapásait, aki személyválogatás nélkül viselkedik szegényhez, gazdaghoz, aki nem alkalmazkodik a boldogulás azon egyszerű programjához, hogy az ember úgy cselekedjék, mint a jó barométer; kinek az az óhajtása, hogy midőn majd gyülekezetével megáll az ítélő bíró előtt, nyugodtan mondhassa: Ímhol, atyám, kiket az én gondjaimra bízta, egy is azok közül el nem veszett.

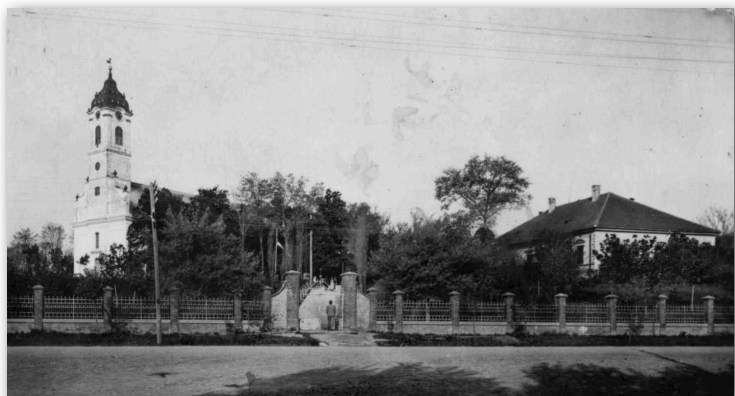
Nehéz az ő helyzete, mert igyekezetében százféle gáncsoskodással, dacoskodással találkozik. Éretlen bíráltságok, félreértések, rágalmak, gyanúsítások szórnak tövist útjára, s minél inkább kíván istennek tetszeni, annál jobban elveszíti az embereket.

Erre a gyűlöletre sok példát mutat fel a biblia.

Az idén telik hát be 25 éve, hogy az omorovicai ref. egyházba jöttem lelkésznek. Ezt a jubiláris évet ezzel az emlékirattal kívánom megörökíteni, melyben a gyülekezet elé tárom azokat a dolgokat, melyek vezetésem alatt történtek az egyházban, melyből meg lehet ítélni, hogy híven munkálkodtam-e, hogy előre haladt-e az egyház. Elmondom, hogy minő állapotban volt idejövetelemkor, és minő most. Akinek szemet adott az Isten, az az Istent bántja meg, aki szemeit becsukva a világosság előtt azt állítja, hogy nem lát semmit.

Milyen volt az egyház idejövetelemkor?

Erre a kérdésre tájékozást nyújt a következő történet:

Ómoravica, később Bácskossuthfalva
A református templom és parókia

•

•

A csúzai lelkészlakon négyen beszélgettünk, mikor kapom a táviratot, hogy Omoravicára megválasztattam: Tóth János esperes, Kulcsár Sándor hercegszöllősi pap, Apostol János vörösmarti tanító és én. Amint felolvasom a táviratot, esperes úr így szólt:

– Ne menjen oda, Viktor öcsém, erről a békés helyről, én ismerem azt az ekléziát, hogy minő darázs-fészkek az. Romokban hever ott, s összegabalyodva minden.

E nyilatkozat után kétszer-háromszor – gondolatokba mélyedve – végig ment a szobán, s hirtelen felém fordulva így szólt:

– De mégis menjen el, mert ha valakit, akkor önt ismerem olyan erélyes férfinak, aki képes lesz rendbe hozni azt a züllött, de különben szép, nagy ekléziát.

Hogy miként feleltem meg e bizalomnak, csak egy percre kell időzni az akkori és a mostani eklézsia összehasonlításán.

A paplak

PÉNZVISZONYOK. ÉPÜLETEK

A pénzügyek rendezetlen állapotban voltak. Adóssága több ezer forintra rúgott. A tanítókat nem tudta pontosan fizetni, az egyházmegyei és kerületi járulékok folyton hátralékban...

Az épületek: lelkészi, tanítói lakok, az egyetlen nagy fiúiskola kivételével, teljesen lerongyolva, pusztulásban. A lelkészlak (zsuppal fedett) legnyomorúságosabb a traktusban, az iskolákban, tanítólakásokban szalmával fűthető őskori banyakemencék, kapuk, kerítések düledezők, a régi zsindeletetők lyukain becsurgó eső ellen teknőkkel védekeztek a tanítók stb. Mindezek rendbe hozására éppen a legszükségesebb hiányzott: a pénz.

Ennek az elhagyatottságnak fő oka az volt, hogy elődöm 23 évig teljesen világtalan lévén, subplántáló helyettesek csak a mindenkinek kedvét kereső népszerűség hajhászásában utaztak.

ÚJ PAPLAK ÉPÍTÉSE

A mai nemzedék, mely büszke szép lelkészlakára, s gyönyörködhet a környező kertben, nem is tudja elképzelni, hogy minő pusztaság, kietlenség s összevisszaság volt azok helyén idejövetelemkor.

A régi lelkészlak a Pacsér felöli oldalon állt százesztendő, fél öl szélességű vályogfalával, zsupptetővel, három alacsony szűk szobácskájával. A traktusban nem volt ilyen rozzant parókia. Az akkori presbitérium maga is belátta ezt s hajlandó volt újat építeni. De az volt a baj, hogy az építkezéshez nem csupán hajlandóság kell, hanem pénz is. Az pedig nem volt. Eleget töprengtettem, hogy hol szerezzünk. A kerület pénztára adott volna, de azzal a feltétellel, hogy a presbiterek betelekkönyveztessék vagyonukra. Világért sem cselekedték. Jól is tették. Tanácskozás közben az az eszmém támadt, hogy hátha lehetne kamat nélküli kölcsönt kapni 3-4 évre a jobb módú gazdáktól... Le akartak erről beszélni. De nekem tetszetős lévén az eszme, felajánlottam, hogy magam elmegyek 50 gazdához. Nagy mosolygás támadt erre. Az egyik presbiter még fogadást is ajánlott, hogy 500 forintot sem bírok összeszedni. Fogadni – mondok – nem szoktam, de megpróbálom.

Vasárnap prédikáltam a szegény özvegyről, ki megtakarított fillé-
rét is szívesen adta templomépítésre. Kihirdettem, hogy elmegegyek 50
gazdához 3 évre szóló kamat nélküli kölcsönért, hogy a lelkészlakra
történő kivetés egyedül a birtokosokat terhelendi, de szívesen veszem
a birtoktalanoknak saját jószántukból behozandó adományát is.

Délután elindultam a harangozóval. Nehéz, lélekemésztő munka
volt ez. Új ember voltam, nem ismertem a család tagjait, beléptemkor
nem tudtam, ki a gazda, ki a szolgál. Úgy kellett viselkednem, hogy
állásom méltóságát se alázzam meg, de a szívekhez is úgy beszéljek,
hogy a zsebek megnyíljanak. Ez a lelki felvontság annyira kimerített,
hogy egyik este elszédültem, s a harangozó vezetett be a parókiába. De
vasárnap folytattam, s hatodnap alatt meg volt jutalmazva fáradozásom,
még azok is adakoztak, kik megizenték, hogy hiába megegyek hozzájuk.
Elmentem ezekhez is, és – mint mondták – nem tudtak ellentállni a
szívhez szóló beszédnek. Az eredmény: kamatnélküli kölcsön 4525
forint, vissza nem fizetendő ajándék 4158 forint és 21 000 tégla.

Mikor a gyűlésen beszámoltam a nem reménylett eredményről,
annyira nekilelkessedtek a presbiterek, hogy felosztva maguk közt az
utkákat, elmentek azokhoz, kiknél én nem voltam, s összegyűjtöttek
1500 forintot.

A birtoktalanok is a saját jószántukból behoztak 250 forintot.

Volt hát pénz! A háztervet magam készítettem. Árlejtésen valami
Csákvári nevű bulkeszi ember vállalta el. Meg is kezdte. A funda-
mentum kihányása után Pestre kellett mennem. Hazajöttömkor nagy
zúgolódásba találok a presbitereket.

– Mi baj van, urak?

– Nagy a baj, mert X és Y tanító urak azt mondták, hogy az épület
el lesz fuserálva, egyetlen szoba szeglete sem rendes, egy ágyat sem lehet
benne elhelyezni rendesen.

A gyülekezetet meg azzal bujtatták ellenem, hogy akkora palotát
épített, hogy még az unokáik is nyögnek a költségen, hanem így és így
kell csinálni, akkor kisebb is lesz, olcsóbb is lesz, rendesebb is lesz.

Annyira neki bujtatták őket, hogy a kiásott fundamentumot be
akarták húzatni.

•

Mondok, mit hallgatnak a bujtogatók szavára, kik, mikor itthon vagyok, felé se tekintenek az egyházi dolgoknak, s távolléteket bujtogatásra használják! Nem engedem, hogy a megállapított tervtől eltérjenek! S mivel láttam a duzzogást, hát kijelentettem, hogyha az épület nem lesz célszerű, ha többre kerül a megállapított összegnél, kötelezem magam tízezer forint lefizetésére, de azt is kijelentem, hogy a terv ellen többé senki ne okoskodjék.

Ezen igen megnyugodtak. Mikor aztán az épület elkészült, a presbitérium annyira el lett ragadtatva, hogy vasárnap délutánonként családjuk tagjaival s a gyülekezeti tagokkal egész búcsút jártak a megtekintésére, s ha más községbeli vendégeik jöttek, el nem mulasztották ide elvezetni és dicsekedni, hogy ilyen gyönyörű paplak nincs a traktusban.

A kivetést is letörlesztették 3 év alatt, s belátták, hogy az is csupán a lelkész elleni aljas lázítás volt.

A TEMPLOMPARK ÉS A LEKÉSZLAK UDVARÁNAK RENDEZÉSE

A gyülekezet idősebb tagjai talán emlékeznek még, hogy a templom környéke minő rendtelenségben volt idejövetelemkor. Libák, tyúkok, malacok legelésztek, piszkítottak bosszúságára a tiszta cipőknek, és szoknyaaljoknak. Ott meg, hol a bukszusok díszlenek, egész az utca felöli alsó kerítésig, öles mélységű vízmosások tátongtak egészen egy régi uradalmi pinceajtó üregéig. Ennek is érdekes története van.

A község településekor mind református költözött ide. Később nyolc pápista uraság vette meg a községet, kik a bordézsmá elhelyezésére pincéket ásattak a templom fundusán az egyház megkérdezése nélkül. Akkor még hatalmasak voltak a pápista urak! Később megszűnt a bordézsmá, de ez alatt igen elszaporodtak a pápista urak pápista cselédjei, s az egyik uraság, Szalmásy a fundus keleti részén volt pinceszobát kápolnává szenteltette a cselédség részére. 1840 táján megépülvén a pápista templom, a kápolna elbontatott, a tégláját megvette a ref. eklézsia, s idejövetelemkor már csupán az ajtó helye tátogott.

Idejövetelem után nemsokára Schadl Ignác helyettes plébános azzal a követeléssel lépett fel a községi testülethez beadott kérvényében, hogy az a hely, hol a kápolna volt a pápista egyházat illeti, tehát adassék át neki.

Én egy memorandumban kimutattam, hogy nem csak joga nincs ehhez, sőt az volt a jogtalanság, hogy a pápista uraságok a ref. egyház engedélye nélkül pincéket ásattak a ref. templomfunduson. Csakhogy akkor még olyan világ volt, hogy ha a kurátor ellent mert volna állni, aligha fel nem protestálták volna 25-tel. A kápolna oda építése csak folytatása volt az akkori pápista abszolutizmusnak.

A templom környékét parkíroztam. Díszbokrokkal beültettem, hárs, platán, nyár stb. fákkal, mely ma már árnyékot és ózondús levegőt szolgáltat az alattuk járóknak. A cidóniák piros virága, a spireák többféle faja, a példányszerű bukszusok, piramis alakú tuják pedig gyönyörűségei a szemnek, díszbe a községnek.

A lelkészlak udvara pusztaság volt. A kút mellett mély meszesgödör ásított. Csalán, bozót mindenfelé. Úgy nézett ki ez a fundus, mint a mesebeli elátkozott herceg kopár ősisége. Ezt is szép rendbe hoztam. Szőlővel, gyümölcsfával beültettem, a gazdasági udvart elkerítettem.

BANYAKEMENCÉK

Idejövetelem első telén megyek az iskolába. Hát a tanító urakat télikabátban, bélelt sapkában, a gyerekeket meg hónuk alá dugott kézzel találtam.

– Mit csinálnak, tanító úr?

– Hát írni kellene, de a gyermekek keze nem tud a hideg miatt.

Nem is csoda, mert a banyakemence terjeszt ugyan szagot eleget, de melegét keveset az iskola nagy termében.

Az első presbiteri gyűlésen ajánlottam a Friedlander kályhákat. Nagy zúgás támadt. Minek a'? Ha én ki tudtam járni az iskolát banyakemence mellett, ki tudják most is. Stb., stb.

Annyit sikerült kivinnem, hogy próbaképpen egy vaskályha vételét megszavazták. Én bizony kettővel tétettem próbát. Célszerűségét belátták, s a következő télre minden iskolába vaskályha állíttatott. Ekkor meg a tanító urak kértek, hogy az ő lakásukba is Meidinger kályhákat

•

állíttassak. Ezt is keresztül vittem a gyűlésen. A szalmafütés elmaradt, helyette készpénzt fizet nekik az eklézsia.

Az előrelátás jó volt, mert tagosítás után vagy drágán, vagy sehogy se lehetett szalmát kapni.

A TAGOSÍTÁS

Midőn manapság minden kis- és nagybirtokos boldogan munkálja egy tagban levő földjét, nem is jut már eszébe, hogy mely nagy küzdelem folyt a tagosítás miatt. A lakosok két párton voltak: tagosítók és nem tagosítók, s igen élére állították a küzdelmet.

Én az egyház hat szavazatával a tagosítás mellett voltam. Ezért megharagudott rám a nem tagosítók pártja, kiknek vezére a mindenféle zsírral megkent, de eszes: Kara Sándor.

A tagosítás – 5 évi huzavona után – végre is megtörtént. Minden gazda szállást igyekezett építeni a birtokán. Kellott a lelkész szesszióján is. Még akkor is kellett volna, ha magam akartam volna gazdálkodni, de még inkább azért, mert a gazdálkodás miatt nem akartam hivatalomat elhanyagolni, hanem bérbé adtam, a bérlőnek pedig lakás kellett.

De mivel akkor még csupán folyamatban volt az egyház pénzügyi rendezése, hát úgy egyeztem a presbitériummal, hogy ha az építkezés 600 forinton *felyül* kerül, a felesleget sajátomból fizetem, a 600 forintot pedig előlegeztem, hogy az egyház akkor adja meg, mikor legkönnyebben teheti. Bizony többbe került 600 forintnál. A melléképületet pedig egészen a magam költségén emeltettem.

A lelkészi szesszió hova esése körül is zavar, kellemetlenség támadt. Ugyanis a tagosító bizottság azt állapította meg, hogy a községet négy részre osztva a keresztező utcák szerint, ki-ki abban a határban kapja földjét, amely utcarészbe esik a háza. Ez állt tehát a két felekezet szessziójára is. Ámde Schadl Ignác plébános azt a földet szerette volna, amely most a ref. lelkészé, mely ezt illette jog szerint, és mégis keresztülvitte a törvényszéknél, hogy a ref. és pópista lelkészek földjének hova esése sorshúzás által döntsék el.

Ez ellen fellebbezést írtam, rajzban is kimutattam és indokoltam, hogyha a szegregációkor követtetett volna el az az ostobaság, hogy a

két lelkészi birtokra járás a Zombori úton keresztezze egymást, most a végleges tagosításkor kellene azt helyrehozni.

Mikor a fellebbezést megírtam, elhívtam néhány presbitert, hogy írják alá, mellé az a hiúság is bujkált bennem, hogy ezek mennyire meg fogják dicsérni a jól megszerkesztett fellebbezést, s az egyház jogának megvédelmezését.

Hát amint felolvasom, nagy ámulatomra kijelentik, hogy nemcsak alá nem írnak, de elküldeni se engedik, mert úgy informálta őket a plébános, hogy ha a törvényszék végzése fellebbezve lesz, akkor a tagosítás még sok évig elhúzódik.

Hiába mondtam, hogy ez csupa félrevezetés, hogy ennek semmi befolyása nincs a tagosítás idejére, hogyha a sorshúzás véletlen ezt az oldalt juttatja a plébánosnak, még a késő maradék is kárhozthatni s gúnyolni fogja az egyházat, hogy ilyen ostobaságot megengedett.

Hiába volt az okos beszéd, mert nagy betegség az itt évtizedek óta, hogy a kálvinista presbiterek egy része inkább hallgat a velük pertuban levő, s velük együtt éjszakázó plébános szavára, mint saját lelkészükére.

Nem írták alá!

Szemükre is hánytam alacsony gondolkodásukat, s kijelentettem: ha nem írják is alá, elküldöm saját nevemben.

Ezért meg a tagosítási párt neheztelt meg rám.

De elküldtem a Szegedi K(irályi) Táblához, előbbre tartván a ref. egyház jogát, becsületét, mint némelyek duzzogását. S íme, alig pár hét múlva levelet kapok a plébánostól, hogy a sorshúzásról lemond, s mindegyik felekezet lelkésze a maga rátájába kapja meg szesszióját.

Így mentettem meg az egyház jogát, s örök időkre a ref. lelkész kényelmét.

KÁNONI LÁTOGATÁS

Szabó Péter esperes 1897. május 19-én Poór József vizitáló társával megvizsgálván mindeneket elismerését fejezi ki a lelkész és előljáróság együttes munkálkodásán, s örömmel fejezte ki azt, hogy ez az egyház a lelkész bölcs vezetése mellett minden tekintetben szép fejlődésnek és virágzásnak indult.

•

Ekkor felállt Poór József úr, ki 1871-ben itt káplánkodott, s meghatározható szavakban fejezte ki bámulatát a változáson, melyet lát a mostani lelkész vezetése alatt:

– Én voltam itt segédlelkész, s így legjobban meg tudom ítélni azt a rendkívüli változást, mely szívemet örömmel tölti el. Ez az egyház lélekszám szerint első az egyházmegyében, s örömmel látom, hogy rendben, szépségben is az elsők közé emelkedett, s mivel ezt a változást Hetessy V. lelkész úrnak alig hatévi vezetése, működése idézte elő, jól esik nekem itt szíves elismerést nyilvánítani.

IDEIGLENES ÁTJÁRÓ A REF. EGYHÁZ ENGEDÉLYÉVEL

Régi törvény, ősi szokás, hogy a lakosok által használt olyan fundus, melynél a tulajdonos semmiféle óvással nem biztosította a tulajdonjogát, 32 év elteltével átmegy a község tulajdonába.

Látván pedig, hogy a templom funduson szabad járás-kelés történik, nehogy az egyház elveszítse a tulajdonjogot, a presbitérium határozatából az ajtókra ezt a felírást szegeztettem ki:

„Ideiglenes átjáró a ref. egyház engedélyéből.”

Nosza, lett erre felzúdulás a nyugati oldalon lakóktól, hogy a pap (mert mindig a toronyra hull a villám) el akarja zárni az átjárást. Lár máztak, kárhoztattak, mert általános szokás kálvinista embernél, hogy minden nem tetsző dologért a papot kárhoztatja. A lármával nem törődtem – de fájt, hogy a legjobb akaratért is kisebbitést kell szenvednem –, s az egyház jogát megmentettem.

EMLÉKTÁBLÁK A TEMPLOMBAN

A temetők sírköveiben sok ezer korona érték fekszik. Mennyivel előbb állna az egyház, ha a gyászos felek azzal örökítették volna meg kedveseik emlékét, hogy a sírkő helyett az egyháznál tettek volna alapítványt. Ez az emlék maradandóbb is, hasznosabb is. Maradandóbb, mert a sírkövek időjárástól eltöredeznek, a családok elhunytával nem gondoztatnak, s

feledésbe mennek. Ellenben az egyháznál tett alapítvány által a családi név fennmarad még akkor is, ha a fiak kihaltával a női ágon idegen névre megy a vagyon.

De nem csak maradandóbb, hanem hasznosabb is, mert oly nagy tőke gyűlhetne össze, melynek kamata elég lenne az egyházi kiadások fedezésére, s így a párbér egy koronára leszállíthatnák, amit minden szegény szívesen megfizetne, s megszűnnék a mostani keserűség, zúgolódás, részben kilépés a nagy megterheltség miatt.

Ez az ok indította engem arra, hogy márványtáblákon örökítsük meg az alapítványtevők neveit, ami nagyon buzdítaná a hagyományozókat, mert az a templomban hirdetné a késő unokáknak is őseiknek egyházhoz való szeretetét, s azoknak is buzdítására lenne.

A márványtáblák sok jó lelkek örömeire be is helyeztetek a templomba, de Kara Sándor és Juhász Bálint bujtogatására zavarok keletkeztek, s kivétettek onnét.

Ez a két ember ezzel a bujtogatással sok ezer kárt okozott az egyháznak, mert a táblák kivételével visszavonták előre felajánlott hagyományait. Az öreg Madarász házaspár maga ötezer forintot ajánlott meg nekem. De mikor meghallották, hogy kitétték az emléket a templomból, visszavonták ajánlatukat.

Juhász Bálint maga is rájött erre a megkárosításra, mert eljött hozzám, hogy két asszony is nyolcezer koronát ajánlott, ha nevük megörökítették a templomban.

KARÁCSONYI ÖRÖM A SZEGÉNYHÁZ LAKÓINAK

Mind az Ó-, mind az Új testamentum parancsolja a szegények gondozását. Mózes rendeli: „Ha a te felebarátod köztetek megszegényedik, tégy jót övele.”

Bácskossuthfalva szépen teljesíti ezt a kötelességet, mert az elhagyottakat elhelyezi a sok ezrekbe kerülő szegényházban.

Karácsony ünnepén minden házban öröm van. A kalács is fehérebb, a táplálék is ízletesebb. Csupán a szegényház lakóinak nem hozott változást a karácsony. Indítványomra elhatározta a presbitérium, hogy vigasztaljuk, örvendeztessük meg őket ünnepi ajándékkal. Első ünnep

•

kihirdettem a szószékből, hogy most ez a két utca hozza be ünnepi maradékát a gondnoki szobába. Össze is hordtak kalácsot, töltött káposztát, húst, bort, dohányt stb. Nagy kétfüles kosárral vitték a kisbírók délután, én is kimentem a vállalkozó presbiterekkel, rövid beszédet tartottam, s kiosztottuk a kegyes alamizsnát valláskülönbség nélkül. Azt az örömet csak látni és élvezni lehet, de nem kibeszélni! Még ruhám szegélyét is csókolgatták.

A TANÍTÓK KORPÓTLÉKA

1898-ban a törvény elrendelte a tanítók korpótlékának életbeléptetését, azaz az iskolafenntartó testület minden ötévi szolgálat után köteles fokozatosan emelni a fizetést. Akkor még hat volt itt a tanító. Belekerültek volna évenként 1200-2400 koronáig. Ennek hallatára megrémült a presbitérium. Én azonban alaposan utánajártam, okmányokat összegyűjtöttem, költségvetésben kimutattam, hogy ezt a terhet nem bírja meg az egyház. Felterjesztettem a minisztériumhoz, s az lett az eredmény, hogy a tanítók korpótlékát az állam fedezi.

A traktusban én voltam az első, aki ezt keresztülvittem!

A PRESBITÉRIUM ELISMERÉSE

Erről az eredményről örömmel és hálával értesült a presbitérium, úgyhogy az 1903. augusztus 30-án tartott gyűlésen a következő határozatot hozta:

„Ezen alkalommal a lelkésznek az egyház érdekében kifejtett buzgalmaért, az egyház ügyeiben sokat fáradozott és sok eredményt értett működéséért elismerés és hálás köszönet nyilvánítatik, és felkéretik, hogy ezután is oly lelkiismeretesen vezesse az egyházat, és szolgálja oly hűséggel, mint eddig cselekedte.”

Ezt követően Juhász Bálint a következő indítványt terjesztette elő:
– Mivel minden munkás méltó a jutalomra, s az elismerésen kívül anyagi jutalmazásra is, s mivel a nagytiszteletű úr olyan áldásos munkát

teljesített, melyekkel ezeket megtakarított az egyháznak, mint pl. a tanítói korpótléktól való megszabadítás, indítványozom, hogy minden öt évben, melyben a korpótlékkal az egyházat megmenti, jutalmaztassék meg száz koronával.

Csak a szívet látó Isten tudja, hogy minő jól estek ezek az elismerések, nem azért az egy évre eső 20 koronáért, hanem abban a tudatban, hogy itteni küzdelmeim, sok munkálkodásom elismeréssel találkozott.

A VIHAR

Mikor már mindenkéül szép és ékes rendbe hoztattak, a lelkészlak megépült, az iskolák, tanítólakok megújultak, a templom környéke szép parkká változott, a pénzügyek rendezettek, esperesek, presbiterek elismerése megnyilvánult, midőn hát azt reményltem, hogy testi-lelki töredelemmel járt munkálkodásom után alkonyodó napjaimat csendességben tölthetem, egyszerre olyan vihar támadt, mely összetörte reményemet, megtépázta egész életem át szerzett tisztességemet, sárral fecskendezte be becsületemet, s megkeserítette hátralevő életemet.

Egy utálatos váddal támadtattam meg. Meghurcoltattam egyházi, világi törvényszékek előtt, s bár mindegyik fölmentett, de a vérző seb máig sem hegedt be, s nem is fog behegedni soha.

Utálatos és istentelen volt a vád, melyre azonnal megtettem nyilatkozatomat a presbitérium előtt, de amely akkor elég megkeményedett szívű volt arra nem hallgatni, melyet ma is ismételek, s mely maga bizonyíthatja, hogy a vád alaptalan, hogy támadás, bujtogatás műve, amit később maguk is beismertek. Ezt mondtam öregember létemre könnyek között:

– 62 éves elmúltam, tehát mindennap várhatom azt az időt, melyben Isten ítélőszéke előtt kell megjelennem, hol világosságra jön minden titok, hiábavaló minden tagadás, az álarc lehull, s az embernek a maga valóságában kell megállnia, tehát ebben az ünnepélyes órában ismét kijelentem: négy gyermekem, tíz unokám van, de az Isten se egyiknek, se másiknak ne adjon egy pillanatnyi boldogságot sem a földön, sem a mennyben, engem pedig vessen az örök kárhozatra, ha csak egy hajszálnyira is érintkeztem azzal a szolgálóval.

●

Az előre elkészített hajsza nem hallgatott az átokra, az esküre, az öreg lelkész könnyeire. Mint később bevallották, maguk sem tudják, hogy miért.

Ezt az isten nélkül való gonoszságot leírom részletesen a következő lapokon.

*

- ▶ De nem azt teszi, hanem *Saját egyéniségem* cím alatt néhány sorban megemlékezik irodalmi tevékenységéről, közszerepléseiről stb. Így ír:

Az irodalom terén is ismert nevet szereztem. Munkáim lesznek emlékoszlopaim, mert nem az hal meg, akit eltemetnek, hanem akit elfelednek. Prédikációim, gyászbeszédeim jó ideig fenntartják emlékezetemet. Itt pedig az a két imádság, melyet ma is tanítanak az iskolában, melyet unokáitok még akkor is rebegni fognak a betegség sorvasztó ágyán, mikor már ti is velem együtt elporladoztatok a temetőben.

Ide iktatom ezt a két imádságomat:

Betegségben:

*Beteg vagyok, Atyám, ágyban hervadozok,
Sem éjjel, sem nappal nyugodni nem tudok,
Ha te nem segítesz, nincs szabadulásom,
Elhervasztja élttem emészto fájdalom.
Oh, jó Atyám, tekints beteg gyermekedre,
Hallgass gyenge ajkam esedezésére,
Add vissza előbbi jó egészségemet,
Hogy hálával áldjam a te kegyelmedet!
Ámen*

Felgyógyuláskor:

*Hálát adok neked, kegyelmes jó Atyám,
Hogy nem hagytál tovább a betegség ágyán.
Visszaadtad ismét jó egészségemet,*

•

*Örömré fordítád hervadó életemet.
Örködj ezután is egészségem felett,
Hogy mindig hálával áldjam szent nevedet.
Ámen*

Mint lelkipásztor, nem is emelhettem volna ennél tiszteletesebb emléket.

A közügyeket is készséggel szolgáltam. Somogy vármegye bizottsági tagja, Baranya megye központi bizottságának tagja, egyházmegyei aljegyző, főjegyző, tanügyi bizottsági elnök, olvasóköri elnök...

Mindezekből látható, hogy egész életemet hasznos munkásságban töltöttem.

Ha pedig még most is találkoznék olyan elfogult, olyan engesztelhetetlen, olyan megrogzott, aki gyűlöletet táplálna szívében, azt a kérdést intézem hozzá, amit a Megváltó intézett az őt arcul ütő szolgálhoz: „Ha gonoszul cselekedtem, mondd meg mi az, ha pedig nem cselekedtem, miért versz engemet?” (Jn 18,23)

KIENGESZTELŐDÉS

Ámde a vihar elmúlt, a hullámok lecsendesedtek. Hiszen tíz év múltán legkedvesebbjeink halálán is megenyhülünk. Sokan nyilvánították már előttem, mennyire sajnálják, hogy engedték magukat fellázíttatni, sajnálják az én méltatlan meghurcoltatásomat is, sajnálják az eklézsiát is, mely nemcsak perköltséget fizetett, de ma is 2050 koronát fizet rá évente, sajnálják a lelkész meghurcoltatásából származott vallási és erkölcsi élet meglazulását.

Én is kiengesztelődtem. A kegyetlenség fáj ma is, de a seb immár kevésbé vérzik. Meg is bocsátok azoknak, akik jóhiszeműleg cselekedtek, de a bujtogatókat Isten szigorú ítéletére bízom, ami már is sokakon megnyilatkozott.

Végre itt, az én életem közellevő határánál kijelentem, hogy nyugodt lélekkel fogok megállani az Ítéelő bíró előtt, mert híven szolgáltam a réám bízott három egyházban, kivált pedig széppé, rendbe hozottá tettem a bácskossuthfalvi egyházat, állásom tisztességét mindenütt megőriztem,

•

sőt emeltem. Életemet hasznos munkásságban töltöttem, tehát a 25 éves jubileum alkalmával méltán reménylhetem az Úrnak helybenhagyását: „Jól vagyon jámbor és hív szolgám, kevesen voltak hív, sokra bízlak ezután, menj be a te Uradnak örökébe.” (Mt 25,21)

A LELKÉSZ ÁLDÁSA

Istennek áldó kegyelme legyen e gyülekezeten, s az egész községen! Az atyákat és anyákat áldja meg jó példaadással s gyermekeikben való örvendezéssel, a gyermekeket szüleik megbecsülésével, a szegényeket Istenbe vetett bizodalommal, a gazdagokat adakozó kegyes szívvvel, a község lakosait – valláskülönbség nélkül – testvéri szeretettel, a presbitereket esküjük hív megtartásával, az előjárókat, bírákat igazsággal, hogy ez a szép község, s a mi szépen rendbe hozott református egyházunk fejlődhessen és virágozhasson mind az időknek végezetéig. Ámen.

*

Az én tragédiám olvasható a *Superintendentialis végzések Protocolumoka című II. könyvben*. Régi sárgás kemény borítékban.

A következők később jutottak eszembe, pedig azok is lényeges dolgok.

SZÁLLÁSÉPÍTÉS A LELKÉSZI SZESSZIÓN

Mihelyt a sokáig húzódott tagosítás meglett, minden gazda sietett épületet emelni birtokán, mert nem csak emeli a birtok értékét, de – aki mint én is, nem akartam a papnak nem való gazdálkodásba kezdeni – könnyebben kiadhat bérbe olyan földet, melyen épület van.

Előterjesztettem hát a presbitériumban, de Juhász Bálint heteken át akadékoskodott, mely a jegyzőkönyvben olvasható, másrésről akkor még az egyház pénzügyei a rendezés alatt álltak, hát végre azt ajánlottam, hogy egy részről előlegezem a költségeket, melyet az egyház majd akkor adjon vissza, mikor minden megterhelhetés nélkül megteheti, másrésről, hogyha 600 forintnál többbe kerülne, a felesleget sajátomból fizetem. Így aztán megszavazták.

Fel is építettem, de többre került 600 forintnál, sőt a melléképület 90 forintba kerülvén, ezt sohasem is fizették vissza, s így azt bármikor eladhatom. Az esperesi vizit jegyzőkönyvébe ez fel is vétetett.

Bezzeg volt emiatt is lázítás, mert Juhász Bálint és Kara Sándor azzal bujtogattak, hogy az isten se győzi a papot...

PEDIG ÉN ÁLDOZTAM...

S elég volt nékem az a keserűség, hogy egy olyan züllött egyházba jöttem, amelyben mindennek helyrehozása, megcsinálása rám nehezedt. De minden meg lett csinálva. Fákkal körül ültettem, az udvart elkerítettem, ebbe eperfákat ültettem, s utódom nyugodtan sétálhat ki annak látogatására, valamint nyugodtan élhet a sok keserűséggel rendbe hozott egyházban.

ÁGENDÁSOKÉRT JÁRÓ 50 KRAJCÁR

Az ágendások vizsgálja után felhívtam a gyermekeket, hogy törvény szerint mindegyik 50 krajcárt köteles hozni. Nem hozott egy sem. Utána jártam a dolognak, hogy itt ismét valami bujtogató keze működik. Itt is

Szállás Bajsa határában

•

egyik fő lázító Juhász Bálint, másik Kara Sándor volt. Hogy pedig még avatottabb kéz is működött, csak évek múlva tudtam meg Fejős János csendőr fiától, hogy ő is többekkel felvitte az 50 krajcárt, de Kovács Gyula tanító elfogta őket a folyosón, s azt mondta: Oda ne adjátok, mert az nem dukál neki, az csak zsarolás. Egy tanító! Mit beszélhetett ő a hátam megett?

Végre is kiegyeztem a presbitériummal 30 forintban, mely összeget vizsga letevésekor fizetik. Utódomnak ezért se kell izetlenkedni.

LESZOKTATÁSOK

Csak elámultam idejövetelem után azon a tiszteletlenségen, hogy 18-20 éves legénykék szivarozva s feltett kalappal léptek szobámba, s nyújtogatták kezüket. (Hogy ez a konfidencia miből származott, majd elmondom később *Az én tragédiámban*.)

Igen bántott ez, s kezdtem őket leszoktatni, úgyszintén a presbitereket is, kik szintén így jöttek be. – Le is szoktak, ámde mennyire hintették ellenem a gyűlöletet, hogy milyen kevély vagyok, mennyire lenézem a polgárt stb. Mivel pedig ilyen nagy eklézsiában alig néhány emberrel érintkezik a lelkész, hát a nagy rész, ötezerből négyezer hitelt ad a rossz hírnek, s azt nyájas, szelíd maga alkalmazással nem lehet ellensúlyozni, s így megmarad a gyűlölet.

ÉLETEM A LELKÉSZI PÁLYÁN

Mikor a kápláni vizsgát 1866-ban letettem, s a „tiszteletes” címet elértem, bájos érzés s a férfias önértet büszkesége töltötte el lelkemet. A tiszteltes címmel sajtóságos erő, tisztesség és büszkeség jár. Nem kozmopolita deáknak éreztem magam, hanem olyannak, aki már „valaki”. A deákat spektábilisnek titulálják a világi pályán, a teológust tiszteltesnek, a kellnerek mindegyiket nagyságos úrnak, mert tapasztalták, hogy a deák a nagyságolásért egy hatos borralalóval igyekezik súlyt adni magának.

A címkórság nagy betegsége a társadalomnak. Hasznót nem hajt, de okozhat keserűséget. A suszterinastól az Atya Úristenig minő lajtorjája a címzéseknek! Ha a bárót nagyságosnak mondd: neveletlen paraszt vagy, mert ő méltóságosztatja magát, a hentesné majd kicsattan örömben a nagyságától. Jaj annak, aki ebben a labirintusban eltéved! Sok duzzogás, elrejtett meggyűlölés származik abból. A deák sem duzzog, ha nagyságolják, de az ifiúért méregbe jön. Pedig a nagyobb, tehát illetéktelen címzés nem szerez örömet annak, aki adja, sem annak, aki kapja. Aki adja, hízeleg, s úgy berzeng magában: A koszos, hadd örüljön neki! Ezt ugyan bolonddá tettem. Aki kapja, így tűnődik: Vajon nem a markába nevet-e ez a szemtelen?

A kápláni vizsga letevésevel hát elértem a tiszteltes címet, s mikor az első hónapokban hallottam a „tiszteletes uramat”, nagyobbak éreztem magam, mint később a nagytiszteltes címre.

A pályakezdő Timotheusokra az is igen ünnepélyes kérdés, hogy minő lesz első káplánságuk. Milyen a principális, a principálisné, a kisasszony? A család mogorva kedélyű-e vagy barátságos? Van-e jó koszt? Nem kevélyek-e? Hogy szoktak bánni a káplánnal stb.?

Ma már megfordítva, a lelkészek feszegetik a kérdéseket. Mert a káplánok nagyobb része követelő, hencegő, némelyik még azt is emlegeti, hogy ő a kenyérkereső, kivált az idős özvegy papnékkal szemben. Nem így volt ez a hatvanas években! Ma minden káplán szocialista, mihelyt eklézsiát kap: autokrata. Akkor mindig volt vakanciában egy-kettő, ma már a teológusok is káplánoknak alkalmaztatnak. Hát sokan érzetik, hogy szükség van rájuk.

Az első vizsga letevésekor megszólított Hamar András baranyai esperes, hogy menjek az ő traktusába, szívesen odarendeltet. Nekem mindegy volt, mert faluhelyen soha nem laktam, nem ismertem hát a falusi életet. Drávaszabolcsra rendeltetett.

Az esperes szép kinézésű, ősz szakállú, víg kedélyű magyar ember, és jó ember. Szinte sajnáltam, mikor a *Ludas Matyi* százféle variációban gyalázta *Együgyű András és fiam, Pali* cím alatt. Ez a Pali a kis szentmártoni pap volt, az öreg feketevérű, veszekedő természetű fia, ki miatt sokat kellett túrnie, ki inkább dirigálta a traktust, mint az apja.

Az öregebb káplánok közrekaptak, hogy igen jó helyem lesz Drávaszabolcson. A parókián csupán az agglegény öreg lelkész van meg a szakácsnéja, kinek Róza néni a neve. Öreg, himlőhelyes, sánta s összesen egypár foga van, azok is kiállnak az ajakán. Szóval az Úristen igen satnyán stafírozta ki.

Leutaztam hát Baranyába. Kocsim megállt a parókia kapujánál. Amint belépek az udvarba, hát látok egy szoknyás alakot bicegni, felém fordul... Teremtő Isten! Hát ezt is a magad képére teremtetted? No ezzel ugyancsak kompromittáltad esztétikai érzékedet! Egyik válla lejjebb állt, mint a másik, ábrázata babszemnyi ripacsos, a rengeteg szájból négy kiálló fog, őszes haja lóg ki a kendő alól.

Ráismertem a kapott információból. Odakiáltok:

- Jó napot, Róza néni! Megjöttem, én vagyok a káplán.
- Adjon Isten! De honnan tudja, hogy ki vagyok?
- Hogyne tudnám. Olyan híre van magának, mint a tatárjárásnak.

Szívélyes köszöntésem nagyon jól esett neki. Beállította a kocsit, s úgy vezetett be a tisztelendő úrhoz, mintha már régi ismerősök lettünk volna.

Bernáth István lelkész 50 év körüli magas, egyenes, őszülő szép alak, arca szelíd, hosszúkás, szürkülő szakállal, komoly, de szíves modor, beteges szenvedő vonások az arcán.

A község kicsiny, 350 lélek. A paplak előtt vezet a Drávára vezető harkányi műút, ami nagy élénkséget szolgáltat a községnek. Kocsma a templommal szemközt, de mészárszék még nem volt 1866-ban.

●

Kedden érkeztem meg, vasárnap hát nekem kellene prédikálni. De mit? Miből? Mert amit elmondtam legátus koromban, azt én egy hétig sem tudtam fejemben tartani, és nem volt se prédikációs, se imádságos könyvem. A helyett azonban volt vörös Garibaldi ingem. Ebben jártam előadásra a teológián – s mint később megírtam az *Egyházi Lapban* – a nélkül, hogy az én – különben – jeles tanárain csak egy árva szóval is figyelmeztettek volna, hogy az ilyen kosztüm szép lehet egy szabólegénynek, de nem egy teológusnak, s ugyanebben a lapban ajánlottam a végig gombolós mellényt, amit azonnal be is hoztak a teológián.

Mondok:

– Nincs ám nekem semmiféle könyvem, mert hogy még nem voltam káplán.

– Hát ott a téka, keressen benne.

Találtam is az őskeresztyénység idejéből valókat. Igen megtetszett egyiknek a címe: *Együgyű falusi elmékhez alkalmaztatott egynéhány tanítások*. Ez kell ide! Minden prédikáció mesével kezdődött, s fele deákos idézetekkel volt megtömve. Bevágtam egyet, s eldeklamáltam a szabolcsiak ámulatára s öreg lelkész úr pukkadózására. (Azt mondta, hogy soha se szorongatta még ennyire a nevetés.)

A tisztelendő úr aranyeres, gyomorhajos, derékfájós ember, tehát sokszor rossz kedélyű. Sajnáltam, mikor le-lefeküdt a díványra. Hát jól megmasszíroztam, pedig ez nem volt benne a 40 forintos fizetésemben. De hát a szenvedők iránt mindig részvétet éreztem, meg természetesnek találtam, hogy a káplán kedvére tegyen a princípálisnak, hiszen a família tagja.

Lakott a faluban ideiglenesen egy Rozmanus nevű, Pécsről oda kinevezett Dráwabiztos, kinek csupán az volt a dolga, hogy meg-megnézze, jó helyen állnak-e a vízi malmok. De mikor halat akart enni, akkor sohase álltak jó helyen. A parttól fél öllel hol beljebb, hol kijebb voltak, de néhány font hal rendes helyükre húzta.

Más dolga nem lévén, délelőtt, délután az öregúr nyakára járt. Ott olvasta az újságot, s azzal akarta mulattatni, hogy amit az öregúr már délelőtt elolvasott, azt ő délután felolvasta. Pedig az öregúr szerette a magányt, az olvasgatást, a pipát meg az ún. édes gyökérrágcsálást obst-

•

rukció ellen, de nem szerette a naponkénti aggatást, a már elolvasott újság hallgatását.

Egy ízben bemegyek hozzá, hát elsárgulva, magából kikelve zúgólódik: ez az ember megöl. Itt ül a nyakamon... stb.

Mondok: Hát csak ez a baj? Segítetek én azon! Mért nem szólt előbb?

– Segít, maga? Ugyan hogyan?

– Az az én dolgom.

Ez a beszélgetés délelőtt történt. Tudtam, hogy délután két óra felé ismét jön, hát lestem az én szobám ablakából. Jött is. Kopogtatok neki, hogy jöjjön az én szobámba. Bejött.

– Tudja, Rozmanus úr, ne menjen maga az öregúrhoz, gyomorbaajos, derékfájós, kedvetlen, ki nem állhatja a vendéget. Hanem ha olykor bemegy is, 5-6 percnél ne maradjon ott tovább, jöjjön be énhozzám, itt eltöltjük az időt.

Úgy is lett. Rozmanusnak nem esett rosszul (sőt jól esett) a figyelemzetetés, a tisztelendő úrnak meg igen jól esett, s megmaradtak jó barátságban. Nekem meg jól esett, hogy jót tehettem egyiknek, anélkül hogy megsértettem volna a másikat.

A KÁPLÁN LEGYEN CSALÁDTAG

A kápláni állapotot általában családiasnak tartottam. Gondolkozási körömön kívül esett, hogy egy káplán alattomos ellenség lehessen, hogy suplántáljon, s eleven akarja föld alá tenni princiját. Formális istenkáromlásnak tartottam volna őt kisebbíteni vagy kisebbítését eltűrni. Familiáris kötelességnek tartottam gyöngeségeit elpalástolni, a háztartás fogyatkozásait elhallgatni.

El is mondok pár esetet, melyek közül az utóbbi hangosan kiáltozza a fiatal papnak: házasodjál meg, mert sokat kell tűrnöd a gazdasszonytól, pedig itt semmi bizalmaskodás nem volt.

Egyik fogyatkozás volt, hogy a cipőt nem vikszelték. Eleinte rosszul esett, mert deák koromban sem pucoltam. Én hívtam fel Kecskemétről Merényi nevű megzavarodott elméjű teológust cipőpucolásra. Másoknak is pucolt egy kevés pénzecskeért. – Később hallottam, hogy bankár

lett belőle, de csupán a teológián. Ő expedálta zálogházba a deákok *hummiáját*, a szerelmes leveleket... Utóbb igénybe vették jogászok, orvosnövendékek, s oly jól ment az üzlete, hogy ő adhatott kölcsön az ifjúságnak.

Egypár reggel csak kipucolta Róza néni, de csakhamar kezdte elhanyagolni, s mikor látta, hogy nem szólok, s magam kipucoltam, hát el is hagyta egészen. Hálás is volt érte. Ezért is meg általában az iránta mutatott familiáris alkalmazkodásomért. Amilyen volt ő, olyan volt hálája kimutatása. Be-bejött 10 óra felé: Gyere csak, gyerek, van a konyhában egy kis harapnivaló. Az efféle konfidenciát is mosolyogva fogadtam, mert ő nem tudta másként nyilvánítani szeretetét és hozzám való jó szívét. Bámulatossá asszony volt. Maga végzett a háznál mindent, négy tehenet etetett, fejt, istállót tisztított, fát vágott, főzött, ásott stb. Hát én is segítettem neki gyomlálni, fűrészelni, kapálni, és nem lett vele kisebb „tiszteletes”-ségem.

A másik fogatkozás az agglegényi állapottal van kapcsolatban. Nevetséges is, sértő is, otromba is.

A községben nem volt mézsárszék. Kovácshidáról hozattak húst olykor iskolásokkal. De hús nélkül is megéltünk. Az ebédet négy tálban hordta fel Róza néni, a szakácsné: rántott leves, bab, derelye, dió. Vacsorára öntött saláta semmi egyéb, néha tojással. Az öregúr gyomorbeteg volt, nem igen kellett neki az étel, én pedig igen alpári úri embernek tartottam azt, aki szót emel hasáért.

Egy ízben már ismét két hétig nem volt hús az asztalon. Tisztelendő úr indítványozta, hogy menjünk át az ipacsfai papot meglátogatni. Persze gyalog. Vállra vettem tisztelendő úr dióverőjét, öles szimpla puskáját, gyerünk.

Nosza, Róza néni hozza a szakajtóruhát, teszi a vadásztarisznyába, lelkére köti a tisztelendő úrnak, hogy visszajövet hozzunk húst Kovácshidáról. Még a kisajtóból is utánunk kiáltott, hogy el ne felejtjük.

Visszajövet a mézsárszék előtt jöttünk el, de tisztelendő úr nem szólt, én pedig világerért nem emlékeztettem volna.

Amint hazaérünk, kiált ám Róza néni: Hoztak-e húst?

Tisztelendő úr feleli: Ejnye, el is felejtettem.

•

Mire Róza néni toroktátva rákiáltott: Ö. m. a. f. a fősvény szentődet, el is felejtet, amire pénz kell!

Én majd megmeredtem ámulatomban is, nevettemben is. Az öregúr csupán ennyit mondott: Látja? Ilyen ám ez a vén bolond.

Csak annyit mondok ma már, ötven év múltán, hogyha a férjek tizedrésznit tűrnének tisztességes nejeiknek, mint az agglegények durva szakácsnéiknak, sokkal kevesebb házi jelenetek adódnának elő. Ezért ajánlom: Házasodni!

Így telt el két év. Soha nem volt közöttünk ízetlenség. Szereztem az öregúrnak meg Róza néninek sok derűs órát jó kedélyemmel.

PÁRATLAN HÁLA A BERNÁTH ISTVÁN-FÉLE ALAPÍTVÁNYNAK

Mikor már 8-10 éves lelkész voltam Drávafokon, a kunszentmiklósi gimnázium igazgatója értesít, hogy Bernáth István ezer forintos alapítványt tett azzal a kikötéssel, hogy annak kamatait az én Hetesy utódaim férfi és nő tagjai és Kovács Antal esperes utódai élvezzék. (Élvezték is, és később utódaim is fogják élvezni.) Kérdezték: Mért Kovács Antalnak? Azért mert igen jó komám volt. – Mért Hetesynek? Azért mert sok káplánjaim közt ő volt az egyedül családias, türelmes, őszinte, nem supplantáló, és igaz, mint én.

KISHARSÁNYI KÁPLÁNSÁG

Drávaszabolcsról Kisharsányba rendeltettem. Annyi ringlót soha sem láttam, mint itt a lelkész kertjében. 20-30 akó cefréje is volt a pap bácsinak. De nem a ringló volt itt az érdekes, hanem a parókia négy lakója.

A lelkész 70 év körüli agglegény. Szikár, magas alak, komoly higgadt szelíd arc, valamely sajátságos fájdalom húzódott szemében. Mosolygása is úgy tűnt fel, mintha nagy megerőltetésébe kerülne. Gyomorba-josnak képzelte magát. Nem vacsorált soha.

Minden reggel megkérdeztem:

– Hogy aludt, tisztelendő úr?

Egyszer azt felelte:

– Bizony, rosszul. Az estve elrontottam gyomromat.

– Ugyan mivel?

– Hát egy asszony hozott egy tányér szőlőt, abból tisztesség okáért megettem egy szemet.

Bizonynal [*értsd: határozottan – P. A.*] állította, hogy attól nem aludt. Máskülönbén igen jó ember volt, a traktus „pap bácsinak” hívta.

A másik alak a „katona bácsi”. A forradalom előtti vagy alatti időből nyugalmazott kapitány. Valami rokona a lelkésznek, szintén agglégény. A község szélén volt egy kertje. Azt teleplántálta törpe gyümölcsfával, alakított belőlük pohár, piramis, kereszt alakút. Egyiknek ágaiba 32 fajta körte! Igaz, hogy a 32 se termett egy becsületes ágra valót, de hát tavasztól őszig ez volt a kedvenc foglalkozása. Ősztől tavaszig a házba szorultak, s mivel se nem kártyáztak, se nem dohányoztak, hát rettenetesen unatkoztak, s örökösen veszekedtek egymás között is, de mindketten a harmadik alakkal, Heti nénivel.

Heti néni szintén közeli rokon. 60 év körül járó elhízott öreglány, a háznak vezetője, főzője, tehát parancsolója. Mert minden házban a főző parancsol, ott is ahol szakácsné a főző, de ott még inkább, ahol nincs házi úrnő. Ez természetes. A hasát mindenki szereti, tehát respektálják azt, aki a hast kiszolgálja, s ha még jó is a kiszolgálás, sokat eltűrnek neki, mert ha nem tűrnének, vegzálhatná őket elsózott levessel, égetett hússal, kozmás káposztával, sületlen kenyérrrel s mindenek felett későn találással.

Ez a három személy civakodott, duruzsolt naponként. Vén kurva, vén gazember volt a rendes titulus, de mindemellett is együtt maradtak holtig.

Ezeket a jégeső nélküli komor felhőket, menykő nélküli dörgéseket besugározta nekem a negyedik alak, egy 18 éves, szőke, szép hajadon, Vinay Etelka, a Heti néni testvérének, a bellyei papnak a leánya, kit az öregek neveltek és tartottak, és akivel elnevetgélgettünk a három öreg egész napos morgolódásán.

Ebben a komikus borulatban és tragikus derületben csak három hónapig szerezhettem a családi boldogság tapasztalatait, mert az én jóakaró esperes urambátyám a megholt drávafoki pap helyére nevezett

•

ki adminisztrátornak, abban a hiszemben, hátha megszeretnek és megválasztanak.

DRÁVAFOK

Ez az egyház Somogy és Baranya megyék között fekszik. Polgári igazgatásra Somogyhoz, egyházira Baranyához tartozik, a fehér biklás Ormányság kicsiny köztársaságába.

Bár harmadik esztendő káplán voltam, mégis nagy lelki gyötrődésekkel mentem oda, mert hogy fogok én kiállítani anyakönyvi kivonatot, pláne családi értesítőt, aki nemcsak hogy nem állítottam meg ki soha, de nem is láttam anyakönyvet. A teológián nem tanították a gyakorlatot, káplán koromban meg végeztem minden funkciót, de az anyakönyvezést a principális cselekedte, mivelhogy a stólát akkor és neki fizették, úgy szintén ő adta ki a kivonatokot.

Mikor pedig beértem a községbe, valósággal megrémültem az emberektől. Miféle zulukaffer népség ez? Nagy tagú óriások, némelyiknek *csimbók* lógott a füle mellett, mezítelen gyomruk tenyérszélességben napszitta fekete övvel, mert az *ü mög* csak a köldökig ért, gatyájuk alig térdig, hasábnyi mezítelen lábszárakon alul a nagy *bocskor*. Nyakukban félvállra vetett rövid *szürkankó*, melynek szíjjal összekötött nyakánál lógott az elmaradhatatlan balta, ormánysági nyelven: *balaska*.

Amint a kocsirol megláttam ezeket a rémítő alakokat, megfogadtam, hogy csak egyszer kiszabadulhassak innét, nem jövök ide még pápának sem. Azt képzeltem, hogy ez egy vad, gyilkos nép. Így csal a külső, mert kegyesebb, szelídebb, jobb népet sehol nem láttam.

A ruházat fogyatékosága az ősről öröklődött, a balaskahordás szintén, mert rengeteg erdőség közepén laktak, ezekben legeltettek, ősztől tavaszig ezekben dolgoztak, hát olyan szükséges kellék volt nekik a balta, mint városi gavallérnak a sétapálca, s mondhatom, hogy a pálcákban több álnokság lakozott – legalább az én időmben.

A férfiak összes ruházata: rövid *ü mög* (ing), rövidszárú *gatyá*, *bocskor*, félvállra vetett *szür*. Se nyakravaló, se mellény, se nadrág. Hanem a ruházat kiegészítő része volt a tarisznya. Mivel se kabát, se mellényzseb nem volt, hát ebben hordták a *pipát*, *gyufát*, *dohányt*, *bicskát* stb.

Este hát igen könnyű volt a levetkőzés, lerúgta a bocskort, kiakasztotta nyakából a szűrt és tarisznyát, azzal feküdt fel az ágyra felesége mellé még 70 éves korában is, mert az együtt nem alvás a házassági szentség megtörése lett volna.

A felöltözés is könnyű volt. Csaknem egészen igaz a mondásuk: *Add ide, feleségem, a tarisznyát, hadd öltözzek fel!*

Az asszonyaik is bámulatos robusztus alakok, az igen finnyás akadémikusok szerint robuszták. Maguk szötte *fehér biklában*, rövid ing, kurta szoknya, piros vagy zöld selyemkötény, ugyanilyen színű 2-3 ujjnyi széles csík (*tászli*) az ingujjban. Cipőnek híre sem volt 1869-ben! A nők karácsonykor is mezítláb jöttek a templomba. Így tartották ki a téglán a prédikációt, az úrvacsoraosztást, s vidáman mentek haza hóban, fagyban. Nem is volt ott ismeretes a nátha! Csupán az öregasszonyok varrtak a strimfli talpára valamilyes posztófélért, s ebből állt téli csizmájuk.

Csizma is csupán egy pár volt, Bittó István földesúr gazdájának, de az is csak akkor húzta fel, mikor vendégei érkeztek a kegyelmes uraságnak.

Ámde lassanként sok minden megváltozott. Elhagyogatták a saját szötte ruhaneműt, vettek helyette boltbeli virágos fehér haszontalanságot. A mezítlábosság is később eltűnedezett. Ma is jól emlékszem az első cipőre. Egyik vasárnap egy leány hosszú szárú ún. *debardeur* cipőben állított be a templomba. Olyan feltűnést keltett, hogy mindenki kihajolt, a hátul levő székekben ülők felálltak bámulatára. Valami baranyai suszterlegény szeretője csinálta neki. Alig három év alatt úgy elterjedt szerető nélkül is, mint ahogy egy kanál ecet elront egész hordó jó bort.

A bocskor is kezdett kimenni a szokásból. Az ifjak – de csak vasárnaponként – gyűrött (ráncos) szárú csizmában büszkélkedtek.

A csimbók is kiment divatból. Az utolsó csimbókviselők Szatyor János és Sandó János voltak. A csimbók somogyi specialitás. Ámbár másutt is viselték. A hajat nem nyírták meg, hanem a fej közepén kétfelé választva egy-egy ágra befonták, a fül táján csomót, azaz *csimbókot* kötöttek rajta, s a szem és fül között leeresztették. Úgy hallottam, hogy a csimbók a tisztességet képviselte, mert az azt jelentette, hogy viselőjét még nem csapták meg Kaposváron, mert akit ott deresre fektettek, annak a csimbókját levágták.

•

Baranyában – de talán mindenütt – a nép között az a felfogás uralkodik, hogy a jó papnak első kvalifikációja a nagy hang és a nagy test. (Ezért jut hamar eklézsiába sok üres hordó.) Nekem pedig nem volt dörgedelmes hangom, s vékonydongájú is voltam, de olyan hangom volt, mely nem megrémítést okozott, hanem behízelegte magát a szívekbe. Az első 3-4 vasárnap az volt rólam a bíráló: Szépen beszél, de kár, hogy gyenge a hangja. De csakhamar másként vélekedtek, amit Kis Hegedűs János kegyes presbiter ki is nyilvánított az egyik gyűlésen mondván, most látjuk csak, hogy nem a nagy hangban van a jó pap, hanem az édes szép beszédben. El is neveztek „aranszajúnak”.

Elődöm, az öregúr nem törődött semmivel, még a saját fizetésével sem. Gyermeektelen, kedélyes, jó humorú ember volt. Eléldegéltek feleségével olyan lakmárból, aminőt vittek. Mikor szemetes búzát vitt neki valamelyik, azt mondta neki: Jól van ez, édes lelkem, ezt sem érdemlem meg ezért a rövid prédikációért.

A tisztelendő asszony kezelte a gabona árát, a tisztelendő úré volt a stóla. Külön kasszájuk volt. Egyik a másik reszortjába nem avatkozott. Annyira nem, hogy egyszer az öregúr a konyhában sétálgatott, a tisztelendő asszony meg a kertben foglalatoskodott. Mikor bejött, látja, hogy két kirántani való csirke belefűlt a moslékos dézsába.

– Hát maga itt jár a konyhában, és nem látta, hogy a csibék a dézsába estek?

– Dehogymeg nem láttam, édes lelkem, de nem akartam a te dolgodba avatkozni.

Maga az özvegy beszélte ezeket.

BELMISSZIÓ

Ebben az időben a pesti belmissziózás szele már némely falusi papot is kezdett legyintgetni, mint például az iványi papot, a buzgó Kimiti Lászlót, ki egyházát szép rendben tartotta, tisztelték, becsülték hívei, soha nem kellemetlenkedtek neki addig, míg ez a pesti szellő hozzá is el nem hatolt. Megpróbálta a belmissziót. Olvasókört alakított valami 15 emberből. A lelkész tanulószobájában jöttek össze. Pár hét múlva már kezdtek elmaradozni. Nem is csoda, mert ha a tél gyenge, akkora sár van

Iványiban, hogy öreg emberek bizony nem bírnak abban elmászkálni, ha nem kénytelenek vele. Csak ha jól megfagy a sár. Mert a belmisszió csak télre való faluhelyen. Igaz, hogy akkor sem. De azért az iványi atya magyarázgatta a Lapokat a fagyon jötteknek. Nagy baj azonban, hogy ilyenkor szokás füstölni a disznórelíkviaikat: sonkát, kolbászt, szalonnát, s az történt, hogy míg a buzgó atya magyarázta az Olvasókör tagjainak a tulajdon szentségét, azalatt a legények leszedegették a kéményből a füstölnivalókat. Másnap szidta is a tisztelendő asszony az atyát a misszióval együtt. De a buzgó lelkész nem csüggedt, s más alkalommal addig magyarázta Flammarint, hogy egyik holdvilágos este minden kiteragetett fehérneműt elloptak a padlásról. Lehet-e nagyobb katasztrófa egy falusi papra, mintha kifosztják kéményét is, padlását is. Be is fejezte a belmissziót.

Én nem belmisszióztam, mert azt tartottam, hogy faluhelyen a papnak minden szava, cselekedete belmisszió. Csináltam szép prédikációkat, elmondogattam jó kedvvel; örömebb mentem a katedrába, mint a lakodalmas házba, s nem tűnt el sem sonka, sem gatya, se élő jószág, pedig 17 évi ott létem alatt soha nem volt betéve a kapu, és a 17. év utolsó vasárnapjain is csak annyian jártak templomba, mint az első éveikében. Egyéb belmisszióra nincs is szükség faluhelyen. Publikuma se lenne, a lelkész is belefáradna, s egy fikarcnyival se mozdítaná előbbre az erkölcsi és vallási életet.

Egy lelkészt évtizedeken át hallgat ugyanaz a közönség. Vasárnap kétszer. Hol van az a táltos, ki hetenként két jó munkát készítsen és megtanuljon, s ezen kívül még hétköznap is zaklassa gyülekezetét is, magát is? Hiszen nincs a belmisszióknak olyan tárgya, melyet fel ne lehetne ölelni a prédikációban. Vasárnap egész gyülekezet előtt hintheti a jó magokat, egyletekben pedig csak néhány tag előtt, nők előtt meg pláne nem. Ezenkívül azt is mérlegelni kell, hogy a falusi papnak univerzálisnak kell lenni: ő az egyház, a gondnok, számadó, építető bizottság, iskolaszék, közmunkakereső, tervkészítő, felügyelő, financier, politikus és diplomata. Mind e tulajdonságok jó részben megvannak a falusi papban. Ezért épültek fel kicsiny községekben díszes templomok, parókiák, iskolák anélkül, hogy végig koldulták volna az országot gyűjtőívkekkel. Mind belmisszió ez! Igaz, hogy nem abból áll, hogy térdepelésre, indus

gyermekéért való imádkozásra szoktassa a kálvinista embert; az ő missziója terhesebb a szemforgató pietistáénál, aki tele hassal biztatja türelemre a korgó gyomrot; nagyobb bölcsességgel járó is egymagának lenni mindennek, mint város helyen, ahol tízen is csinálják azt, amit ő egymaga, ahol urak, úrnők, tanárok s egyéb jólelkek felváltva sportolnak a tévelygők megtérítéséért.

A DRÁVAFOKIAK SZERETETE

A dráfafokiak hát nagyon megszerettek. Nem is szeretet volt az, hanem imádat. Úgy néztek rám, mint valamely felsőbb lényre, mert – úgy mondván – csupán a katedrában és vasárnap délutánonkénti beszélgetésben ismertek, házakhoz nem jártam, azaz nem akartam minden kézen megforduló krajcár lenni. Az utcán 40-50 lépésnyire megállt az öreg pógár, levette kalapját, megvárt és könnyezett. Mért sír, János bácsi? Hát... hát... hogy kigyelmedet látom.

Eleinte minden lakodalomba meghívtak. Nem mentem, szépen elhárítottam, de egybe mégis el, a kurátor fia lakodalmába. Két *vőfény* hívott meg ékes rigmusokkal. Délelőtt volt az esketés. Ezután bejött maga a kurátor, igen kért, hogy menjek el ebédre. Kiszabadkoztam magam. Eljött ismét, majd harmadszor is. Nagy kérésre fogta a dolgot az egész lakodalmas sereg nevében. Szinte sajnáltam. Gondoltam, itt leghelyesebb egyenesen kirukkolni. Így szóltam tehát:

- Mondja meg, *kigyelmed*, igaz lelkére, kevélynek tart-e engem!
- Dehogy, hiszen olyan, mint egy falat kenyér.

– Nohát akkor beláthatja, hogy nem kevélységből nem akarok menni, de lássa, ha elmegyek, az egész lakodalmi sereget és mulatságot feszélyezem, mert ha a legénység jelenlétemben duhajkodik, nekem esik rosszul, ha pedig nem lesz szabadjára eresztve, neki esik rosszul.

Erre ő is őszintén felelt:

– Igazsága van, *kigyelmednek*. Én is azt mondom: papnak pap a barátja, pógárnak pógár, de azért igen szerettük volna, ha csak egy kevés időre is eljött volna, hogy láttuk volna színről színre.

– Na, jól van, elmegyek, de nem ebédre, hanem ebéd után, 3 óra fele. Jöjjön el értem.

El is jött.

A lakodalmas háztól vagy 100 lépésnyire elébem jött az egész nász-sereg. Mikor összeértünk, a cigányok rárántották a Rákóczit, s annak hangja mellett vonultunk az épületbe. Az asztalfőre ültettek. Kétfelől a legidősebb két asszonyt ültették, s kínálgattak a maradékkal. Mindenki úgy nézett rám, mint a templomban. A cigányok elhallgattak, a fiatalok az asztal körül állva sorakoztak. Egyszer érzem, hogy karomat, lábomat, hátamat tapogatják; látom, hogy hol egyik, hol másik szülike *nyúkkál* hozzám. Mondok szelíden:

– Mért tapogatnak, *kigyelmetek?*

– Oh... oh... hogy nem Krisztus teste van-e benne.

Nem is földi lénynek tartottak.

Kevés idő múlva, fel akarván őket szabadítani az önmaguk által csinált mulatságzárlat alól, mondok: Hadd muzsikáljanak, hadd lássam meg az idevaló nép táncát!

Rárántottak, táncoltak, de egy illetlen kurjantást se szalasztottak ki. Egyszer csak Kovács Ádám János presbiter, 60 éven *felyüli* férfiú előránt egy menyecskét, s élém állva olyan csárdást apróztak, aminél szebbet nem láttam. A új pár és az öregek egészségére fél pohár bort ittam, s félórai ott időzés után az egész nász-sereg elkísért muzsikaszóval a parókiáig, honnét nagy örömmel visszamentek, s boldogok voltak, hogy megjelenéssel mintegy megszenteltem a lakodalmat.

Drávafokon már hét hónapja adminisztrálkodtam, midőn egy presbiteri gyűlésen azt mondja Kis Hegedűs János:

– *Kigyelmed* már ennyi ideje itt van, és még soha sem szólt, hogy megmaradna-e köztünk.

– János bácsi – mondok határozottan –, ezt elő ne hozza többet. Válasszanak, akit akarnak, s a választás után kérdezzék meg az illetőt, hogy elfogadja-e. Nem is hozta elő többet.

BITTÓ ISTVÁN

1869-ben – mikor én adminisztrátor lettem Drávafokon – csupán közönséges tekintetes úr volt. Volt itt neki ezer hold földje és a szigetvári választókerület képviselője volt. Mint adminisztrátor, meglátogattam.

•

Nőtlen, 46 év körüli agglegény. Neki is jól esett, hogy az ottani egyetlen kvalifikált emberrel érintkezhet. Összejártunk délelőtt, délután. Ha két napig nem mentem, a hajdúját küldte értem. Az 1869-iki választásra már megindult a korteskedés. Én együgyű elmével azt kérdeztem, hol tölti a telet. Elkedvetlenedett.

– Magam sem tudom – többet nem szólt.

A társalgás megakadt. A hirtelen beállt változás okát nem értettem, és eljöttem. Később jöttem rá, hogy azért, mert az a kérdés azt feltételezte, hogy ő most nem lesz megválasztva, mert ha meg lenne, akkor tudnám, hogy a telet Pesten tölti.

Elmúlt pár nap, nem küldött értem, én meg nem mentem, így érkezett el a képviselőválasztás napja, a híres 1869-iki, mely az egész országot felforgatta.

Két párt volt akkor, jobb- és balpárt. De annyira élére volt állítva a választás, hogy apa fiával, testvér testvérével évekig hurcolta szívében a gyűlöletet.

A nép lelkesedett. Nem kellett se napszám, se fuvar a balpártnak, legfeljebb egy kis pörkölt, rá kevés borocska útközben. Bittó jobbpárt volt. Fiatalember voltam, kötni kellett volna engem, ha 24 éves ember létemre nem lettem volna balpárti. Bittó megbukott Mednyánszkyval szemben, ki akkor jött haza Kossuth mellől.

Megjegyzem, hogy a nép között soha és sehol nem korteskedtem. Azt kérdezték a fokiak:

– Kire szavaz, *kigyelmed?*

– Mednyánszkyra, ha egytől egyig ők is.

A választás Szigetváron történt. Gyalog 4 óra járás Fokról. Estére ballagtak haza. Itthon a nagy örömben danolták Bittó háza táján:

*Megették a birkafejet,
Viselik a számár nevet*

– mert az útba eső szetmihályfai uradalomban birkapörkölttel traktálták meg a jobbpártot.

Daloltak még bizony nem éppen nyomda alá való nótákat is.

Másnap reggel durva levélben felelőssé tett a trágár nótákért, az inzultusokért egy bukott jelölt fellobbanó és meg nem fontolt haragjával. Hogy pedig megbosszulja magát, elment Török Pál püspökhöz gróf Andrássyval és még két ilyen nagy emberrel, hogy helyezzen el Drávafokról. Rögtön írt a püspök, hogy azonnal menjek Csepelre.

Amint elrendeltetésem híre elterjedt a községben, azonnal összesereglett az egész gyülekezet a parókia udvarán, s megígértették velem, hogy addig nem fogadok el lelkészi állást, míg náluk is ki nem tűzik, de ők is megfogadták, hogy mást nem választanak.

Elmentem hát Csepelre. Itt négy hónap múlva sárgaságot kaptam, s elmentem gyógyulni Kunszentmiklóstra Baksay sógoromhoz. Mikor jobban lettem, elrendelt a püspök Bugyira. A lelkész meghalt, s a bugyiak 365 szavazatából 360 aláírással hoztak be hozzám meghívót, de kijelentettem, hogy Drávafok választásáig nem fogadom el, ahol meg a püspök – Bittó kérésére – halogatta a választás elrendelését.

Bugyiról Ádandra rendeltettem, Drávafokon pedig 1869-től 1871-ig húzódott a választás elrendelése. Két adminisztrátort is hallgathattak a két év alatt, de bizony egyhangúlag engem választottak meg 1871-ben.

DRÁVAFOKRA HURCOLKODÁS

A dravafoki négy presbiter – ennyi volt az összes számuk – három négylovas kocsin jött elébem Szigetvárig. Édes volt a vizontlátás. Az egyszerű nép könnyeivel mutatta ezt. Én se tudtam mással viszonzni.

A parókia udvarán várt az egész gyülekezet. Nagy kedveskedéssel vezettek be az üres parókiába. De mégis volt benne valami, igen kedves tárgyak, amit a falusi szegénység és szeretet hordott oda: maguk szőtte vászon, szakajtóruha, bab, lencse, krumpli, egy kotlós alja csirke. Ez is nagy áldozat a szegénytől! Viszonoztam is nekik szeretettel egész ott létem alatt.

A parókiába beplántálódttam. Hátra volt még az installáció. Ezt is megzavarta Alföldi Sándor esperes rosszakarata. Neki ugyanis örökös pere volt a vajszlói pappal, Hetesy Dániellel, hát a traktusba jött másik Hetesyt kívánta megvegzálni. Így szólott hozzám négy szemközt: Öcsém, maga bejött a traktusba, de figyelmeztetem, hogyha a bajt kerülni akarja, ne barátkozzon a másik Hetesyyel.

•

Ezt a vajszlói papot én előbb soha nem láttam, nem is tudtam, hogy atyafi, de hallottam, hogy önérzetes ember, kellemes ember, csakhogy három nagy korifeus az ellensége: az esperes, Hamar Pál, a kisszentmártoni pap és Környei Lajos luzsoki pap. E két utóbbinak igen kis, satnya eklézsiajuk lévén, hát folyton bujtatták a vajszlói népet papjuk ellen, hogy esetleg *valamelyőjük* jöhetne helyébe.

INSTALLÁCIÓ

Alföldi Sándor esperessel megállapodtam a beiktatás vasárnapjában. Ki is hirdettem. A gyülekezet – szokás szerint – vendégeket hívott erre a nagy ünnepségre, hozzám is lejöttek szüleim, Baksay sógoroméék...

Szombaton levelet kapok az esperestől, hogy a beiktatást elhalasztja.

Mit csináljunk? A vendégek meghívva, a baromfiak levágva, a kalács bedagasztva minden háznál.

A presbitériummal egyetértőleg installáltam magamat. Két vasárnap múlva, második harangozáskor beállít Kerek Sándor sósvertikai pap az esperes levelével, melyben őt bízza meg az általa mai napra kitűzött beiktatással. Mondtam: Ebédre szívesen látom, de én már beiktattam magam.

Az esperes persze úgy jelentette be a traktusban, hogy én visszautasítottam az esperesi megbízottat, de amint elmondtam a gyűlésen, hogy miért és mint történt a dolog, mindenki helyeselte eljárásomat.

Be voltam hát iktatva. Az eklézsia szegény, a ládában 2 forint 40 krajcár volt, de volt 750 forint adóssága. A parókia is szűk volt, az iskola használhatatlan, melléképületek romokban. A parókia szép nagy fundusán csupán három eperfa, abból is kettő kan, mert nem termett.

Először is a paplak és templom előtti rossz istálló elvitele vétetett programba. Egy napon összejöttek a férfiak, széjjelszedték a faalkotmányt, másik nap a kijelölt helyen fölállították. Bekarózták, sárral megrakták, zsuppal befedték és kész volt. Nem került egy krajcárba sem, mindent maguk megcsináltak.

Abban az időben saját házaikat is, fatalpakra – vastag gerendák képeztek a fundamentumot – mikor a felső gerendák is készen voltak, karókkal egymástól fél sukk távolságra kikarózták, a karók közét szalmás

sárral berakták, mikor ez megszáradt, sárral kisimították, száradás után bemeszelték, s kész volt az épület. Mivel pedig fa volt az alapgerenda, hát az egész házat el is lehetett szállítani. Láttam is ilyen esetet. A házat az egyik oldalán felemelték rudakkal úgy, hogy a kar vastagságú apró hengerek alá férjenek, akkor a rudakkal átmentek a ház másik oldalára, a rudakat a gerenda alá helyezték, s „na most!” kiáltásra egyszerre emelték, s a túlsó oldalon a hengereken tovább csúszott az egész épület. Ekkor újra kezdték ezt a műveletet, míg a ház a rendelt helyére nem tolatott. Az ilyen fafundamentumos vidéken nem is tartották vicznek a kisigmándi templom feliratát: Itt készült helyben. Mert készülhetett másutt is, aminthogy toltak is így faalapú templomokat egyik helyről a másikra, kivált a vallásüldözés idejében.

DRÁVAFOK RENDBEHOZÁSA

Az egyháznak se töképenze, se fekvő birtoka nem volt odamenetelemkor, de volt 750 forint adóssága.

Parókia szűk, iskola kritikán aluli, melléképületek romokban.

Felbuzdítottam a gyülekezetet közmunkára, s az első évben felvállalt a gyülekezet 80 hold búzaaratást és 80 hold kukoricatörést 5-5 forintjával, s kerestünk 800 forintot, az adósságot kifizettük.

Második évben vályogot vetttem, kiegészíttem, lett téglá, gerendának valót vágta az erdőben, s a harmadik évben cserepes, szép iskola épült. Majd a parókiát is kibővítettem, s lelkészi s tanítói melléképületeket jó karba hozattam. Minden szépen rendbe jött.

BITTÓ ISTVÁN RÓL MÉG EGYSZER

1869-ben elrendeltetett az adminisztrátorságból. 1870-ben megnősült, 1871-ben Drávafokra mentem rendes lelkésznek. 1872-ben gróf Ráday Gedeon összebékeltetett bennünket, s attól kezdve egész Drávafokon létem alatt a legszívélyesebb viszonyban voltunk. Minden héten egyszer-kétszer ebédre hívott az akkor már kegyelmes úr (volt igazságügyi miniszter, miniszterelnök, házelnök), meg megállt a parókia előtt kocsival s vitt magával vadászni. Vendége pedig soha sem volt anélkül, hogy

•

engem meg ne hívott volna. Felesége szellemes, kedves, szép asszony volt, ki nagyra becsülte a kálvinista papot, mert a maguk plébánosáról azt mondta, hogy az nagy paraszt. Bizony igen óvatosnak kellett lennem abban az excellenciás körben. Itt mutatott be gr. Festeticsnek, gr. Jankovicsnak, Igmándy Károlynak, Inkey uraságnak, Eötvös Károlynak, Samassa egri érseknek stb. Ezek jártak hozzá. Egész délután elkugliztunk lógó kuglival. Hát hogy közöttük korrektül megálltam a helyem, bizonyítja, hogy eljövetelemig évről évre erősödött a rokonszenv. Sőt, a kegyelmes asszonnyal azóta is levelezésben vagyok.

KÉPVISELŐ-JELÖLTSÉGEM

A szigetvári választókerület úri publikuma ki akarta buktatni az öreg Fornszek Sándort a képviselőségből, s olyan embert keresett, akit az úri közönség is szeret, a polgárság előtt is tiszteletben áll. Bizony ritka dicsőség, hogy ennek a nem református urakból álló társaságnak a figyelmé az igénytelen Drávafok felé irányult, s az úri kaszinó egy hangot kivéve engem jelölt, az az egy hang magára szavazott.

Körutat tettem. Szónokoltam. Sok helyen nagy hatással, némelyik helyen pedig – ahol Fornszeknek előttem járt kortese arra biztatta a közönséget – meg sem hallgattak.

Nóta nélkül nincs képviselőválasztás. Hát fabrikáltam egyet eképpen:

Kossuth Lajos azt izente nótájára

*Beborult az égboltozat
Hejh, de sok könny hull az alatt!
Ki a könnyet felszárítja,
Az lesz szívünk választottja.
Éljen Hetesy!*

*Sok tüske a rózsza ágán,
De több baj van a nép vállán,
Ki a terhet majd könnyíti,*

Szívünk, lelkünk őt követi.

Éljen Hetesy!

*Felsütött a nap az égre,
Szigetvárnak környékére,
Új fény derül, új követ lesz,
Ki a népért mindent megtesz.*

Éljen Hetesy!

*Hazánk, hazánk, édes hazánk,
Boldogabb nap virrad-e ránk?
Ne félj, magyar, lesz jó napod,
Hogyha velünk ezt kiáltod:*

Éljen Hetesy!

Nekem nem került másba, mint a 47 zászlóba, és néhány forint fuvarba. De meg is buktam, mert sokat elköltött az ellenfél.

Italt, egy iccét sem fizettem. A szegény dráfafokiak összes szavazataikkal (talán 87) bementek a 7 óra járásnyi Szigetvárra gyalog. Haza is jöttek gyalog. De a nóta annyira tetszett az ellenpártnak is, hogy az is ezt dalolta azzal a különbséggel, hogy a saját jelöltje nevét tette az enyém helyébe. A dráfafokiak azzal vettek elégtételt a bukásért, hogy hazajövet kiáltozták a győző pártnak: De ugye, a mi nótánk mellett választottatok.

BÚCSÚ DRÁFAFOKTÓL

Így töltöttem 17 évet Dráfafokon. Tagja voltam Somogy megye törvényhatóságának, Dr. Foki név alatt írtam a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapban*, melyben én alapítottam meg az *Apróságok* rovatot. 1888-ban mentem Csúzára. A búcsúzás megható volt. A délelőtti istentiszteleten együtt sírtam velük. Haza se mentek, hanem az udvaron várták délutánig a kocsi előállítását. Férfiak, nők mind bejöttek kezét csókolni, mindegyiknek volt hozzám egy kedves, édes szava. Négy óraker előállt a kocsi. Mikor felültem, körülvettek az egyházi és községi előjárók és

•

az egész közönség, s egy halotti éneket énekeltek, mely után elváltunk felejthetetlen kedves emlékekkel.

CSÚZAI PAPSÁGOM

Olvasom az *Egyházi Lap*ból, hogy a csúzai pap meghalt. A csúzaiakról azt hallottam, hogy mindig jelesebb nevű lelkészt óhajtottak. Gondoltam, hogy Szász Károly, Baksay Sándor, Szilády Áron nagyhírű papok nem pályáznak, utánuk pedig nekem volt jó hírnevem, megpróbálom. Még feleségemnek se szóltam. Pályáztam.

1888. január havában, mikor már letettem a csúzai reményről, mivel hónapok óta semmi értesítést nem kaptam, Ivánkovics István dombói földbirtokos barátom csengős szánt küldött értem szombat reggel friss kolbászra. Elmentem. Este, szép holdvilág mellett hazaérek úgy 9 óra tájon. Hát néhány fekete ruhás idegen alak áll az udvaron, jön elébem, bemutatják magukat, hogy ők 12-en csúzai küldöttek meghallgatásomra. A többiek a községben jártak felőlem tudakozódni. Amint értesültek hazaérkezésemről, mind jöttek hozzám.

Egész délután vártak, s féltek, hogy nem megyek haza, s hiába jöttek oly távolságról. De feleségem biztosította őket, hogy soha nem szoktam elmaradni, bizonyosan hazajövök.

Amint bemegyek bundásan a konyhába, azzal fogad: Te pályáztál Csúzára? Itt vannak a csúzaiak.

Másnap meghallgattak, és szó nélkül elmentek.

– No – gondoltam – aligha tetszettem meg, mivelhogy köszönés nélkül itt hagytak.

De bizony, igenis megtetszettem, meg is választottak nagy többséggel.

32 kocsi jött értem. A csúzai nép bandériummal, nagy lelkesedéssel fogadott. Tisztességtudóbb, jobb indulatú és magaviseletű népet nem ismertem. Életem, az ott töltött harmadfél év alatt pünkösdi királyság volt. Tiszteltek, szerettek. Olyanok, kik kedves gyermekük halálán elkeseredve megfogadták, hogy soha nem mennek templomba, ezen fogadásnak 10-14 évig való megtartása után – szép prédikálásom híre folytán – bejöttek a templomba.

Bár ott maradtam volna! De eljöttem Omoravicára.

OMORAVICA, KÉSŐBB BÁCSKOSSUTHFALVA

AZ ÉN TRAGÉDIÁM

A csúzai nép annyira dicsért engem a dárdai, zombori heti vásárokon, hogy az omoravicai lelkész halála után a presbitérium felhívott pályázatra. Meghallgatásomra eljött 12 presbiter, élükön a vezérszeretep játszani szerető Kovács Gyula tanítóval, kinek esze ágában sem volt mást választani, mint rokonát, Szilágyi Benőt, a különben derék gyömrői papot.

Már előbb is eleget hallottam a bácskai betyárkodásokról, kevélységről, Csúzán meg nagy szeretetben lévén, hát éppen nem kapaszkodtam Omoravica után. Másrészt pedig egész életemben olyan önérzetes voltam, hogy protekciót soha nem kértem, nem is vettem igénybe sem a drávafoki, sem a csúzai választásoknál. Mikor hát az omoravicai küldöttek igen dicsekedtek népes és jó jövedelmű eklézsiajukkal, kijelentettem, hogy én nem tartom szerencsének, ha megválasztanak, hanem tartsa szerencséjének az eklézsia, bármelyik, ahova elmennék, elmegyek családom érdekében, mert itt se doktor, se patika, s a vasút messze és rossz az út.

Ezt a megjegyzésemet még 15 év múlva is előhozták, mire feleltem: Nos, hát igazam volt-e?

A PRESBITÉRIUMBAN MÁSIK PÁRT ALAKUL

A paphallgató deputáció először Gyömrőre ment, de amint megtudták, hogy a pap Kovács Gyulának rokona, összenéztek, mert erről nem szólt nekik a tanító, s ki lett adva a jelszó: A tanító atyafia nem kell!

Meghallgatták még Vinczy Gyulát is, de a presbitériumban egyedül engem ajánlott a deputáció. Ekkor Buruzs István, a részeges azt mondta, hogy a választás ne legyen egyhangú, mert Hetesy Viktor elbízta magát, ajánlja Vinczyt, a békési papot. Megalakult hát az ő pártja is: Buruzs István és sógora, Kara Sándor vezetése alatt. Kara megválasztásomkor kijelentette: Ti behozzatok, én meg kihordatom. Pedig soha nem látott.

MEGVÁLASZTÁSOM TÁVIRATA

A csúzai paplak előszobájában négyen tarokkoztunk, mikor a táviratot megkaptam: Tóth János esperes, Kulcsár Sándor hercegszöllősi pap, Apostol János vörösmarti öreg tanító és én. Az esperes így szólt: Ne menjen oda, Viktor öcsém, ebből a békés egyházból, én ismerem azt a népet, hogy milyen darázsfészek az. E nyilatkozata után felkelt, végig sétált a szobán gondolkozva, s hirtelen felém fordulva mondja: De mégis menjen el, mert ha valakit, akkor önt ismerem olyan embernek, aki rendbe hozza azt a különben szép nagy ekléziát.

A csúzaiak kérve kértek, ne menjek e közé a nép közé, ők ismerik, hogy milyenek, nem csúzai nép ám az, csak eliszonyodunk tőlük, mikor ide jönnek bort venni.

MILYEN HÁT EZ A GYÜLEKEZET?

A nép jómódú, a Polgári Körben megtanulja az úri szórakozásokat: biliárd, ferbli, mako, tárkli, bicikli... A jó mód elkevélyítette őket. A hivatalnok, az iparos csak jöttment szolgálja előttük.

Büszkeségüket nagyban emelte a világi urak kegyhajhászása. Mindegyik epekedett községi, pláne megyei képviselőségre, ezért aztán csömörlettig menő hízelgéssel, kezeléssel, barátkozással keresték a népszerűséget.

Hát még a káplánok!

Kivált elődöm 23 esztendei világtalansága alatt. Nem egyéni szép tulajdonokkal igyekeztek tiszteletet szerezni, hanem velük töltött éjjelezésekkel, dorbézolással, pertuskodással törekedtek arra, hogy azt mondják felőlük: ez ám a barátságos ember! Egymásra licitáltak e vélemény megszerzésében, abban a reményben, hogy majd csak meghal az öreg, s akkor a „barátságost” választják meg. De úgy jártak, mint a róka a kossal, egyetlen egy se kapott közülük szavazatot.

Ennyi év alatt annyira tönkretették a papi tisztességet, hogy idejövetelemkor fiatal suhancok feltett kalappal, szivarozva jöttek szobámba, s konfidenter nyújtották kezeiket. Az utcán nem köszöntek, a járdáról le nem tért a beszélgető 3-4 ember.

•

Annyira bántott ez a tiszteletlenség, hogy egyszer megemlítettem ezt Méhes Sándor gondnoknak, egy derék, értelmes, szókimondó embernek. Azt felelte: az a csuda, hogy ennyi tisztességet is tudunk, mert a káplánok fele presbiterekkel együtt részegeskedett, egymást húzgálták az árokból, de nagytiszteletű úr csak folytassa, amint elkezdte, majd csak rendre szokunk.

A kabát és kivált a lelkész iránti tisztelet hiányára nagy befolyással volt az idevaló plébánosnak a kálvinista gazdákkal együtt tivornyázása, részegeskedése.

Ezekhez járult az, hogy a világtalan lelkész alatt 23 évig Kovács Gyula tanító dirigálta az egyházat, s megszokta a vezérszerepet, de idejövetelem miatt ez kiesett a kezéből. Vezetése mellett és a káplánok magaviselete mellett ezerféle rendetlenség támadt. A paplak csaknem lakhatatlan szalmás viskó, az iskolaépületek, egy kivételével, romokban, az iskolákban melege nem terjesztő banyakályhák, a templomkörnyék baromfi és disznójárás, ezrekre menő hátralekók és adósság, a párbérnek szemetes gabonában való szedése stb.

Ilyen anyagi és erkölcsi züllöttségben volt az egyház elődöm halálakor. Nagyon igaza volt hát a keserves tapasztalattal bíró esperesnek, mikor azt mondta, ne menjen el oda, én ismerem azt a darázsfészket.

BEJÖVETELEM

Impozáns volt. Bandérium, üdvözlések, nagy bankett. Ezen hintetett el egy konkoly, mely folyton szaporodott itteni működésem mezején. Nevezetesen, Kovács Gyula tanító, ki – miként később megtudtam – zugprókátorkodott itt: a peres ügyekben Topolyán eljár, testamentumot készített; Polgári Kör elnöke volt, nagy szónoklatokat tartott ünnepségeken, azaz vezérszerepet vitt. Többek között úgy köszöntött fel, hogy ők nem csupán lelkészt, hanem községi ügyekben vezért is kívántak bennem választani, mire én rögtön válaszoltam, hogy a társadalmi életben kinek-kinek megvan a maga működési köre, mint az égen a kisebb-nagyobb csillagrendszernek, s ezek azért nem ütköznek össze, mert kiszabott határát egyik sem lépi túl, mindegyik a maga pályáján halad. A társadalmi életben is ezt kell követni, egymás körébe ne avat-

•

kozzunk. A jegyző, bíró vezessék a község ügyeit, a lelkész az egyházét, a tanító tanítson... Kijelentem, hogy a község ügyeibe nem avatkozom, de azt se engedem meg, hogy idegen az egyházéba avatkozzék.

Alig végződött be az ebéd, Kovács Gyula és Máthé László tanítók, különben sógorok, eltűntek. Később – hónapok múlva – tudtam meg, hogy sértve érezték magukat. Ezzel elkezdték hinteni a konkolyt. Mindenek előtt a presbitereket fogták elő, hogy most, eleinte ne engedjenek a papnak, mert nyakukra nő. Ezt maguk a presbiterek beszélték el nekem. A szülőket azzal bujtogatta ellenem, hogy kapzsi, zsaroló vagyok, mert törvénytelen az ágendásoktól követelt 50 krajcár.

Az egyháziasság emelésére Rákóczi együletet alakítottam. A jelentkezőket azzal beszélte le, hogy maga is tagja annak a spicli társaságnak, mellyel a pap a maga szekerét akarja tolatni. Ki is léptek sokan. Erről Csáki István káplán értesített.

Az ellenpárt vezéreit megszólította: Hát már magukra szorul a pap, eddig hogy lenézte magukat. Ezt maga Juhász Bálint, az ellenpárt egyik korifeusa mondta el, és még azt is mondta: Higgyc el, nagytiszteletű úr, nem lesz itt békesség, míg ez a két tanító itt lesz.

A lelkészlak építésekor ő bujtatta fel a presbitereket, hogy olyan palotát építtet a kevély, hogy még maradékaik is nyögnek terhe alatt, és hogy nem lesz egy rendes szeglete az épületnek.

Holländer Mór felesége jelentette nekem, hogy intsem le Kovács Gyulát, mert temetéseken az oráció mondásom alatt folyton gúnyosan hunyorog a szemével, fejét csóválja, s így a közönség figyelmét megrontja.

Az ellenem intézett utálatos hajsza folyása alatt meglátogatott Schadl Ignác plébános, s azt mondta, hogy a fő bujtogató Kovács Gyula, mert ő sokat hall a Polgári Körben.

1905. MIKÉNT KEZDŐDÖTT AZ ISTENTELENSÉG?

A községi óvoda elnöke már tíz évig voltam. Itt szolgált Búzás Zsófi az utolsó öt évben, ki oly alázatosan viselte magát, hogy szinte esküdni lehetett volna tisztaságára.

1905. január 28-án az óvónő értesít cédulában, hogy a szolgálot már kétszer hívatta, és nem ment, holott január hónap az óvoda-

szolgáló fogadása, és azt hallotta, hogy viselős, tehát én mint elnök intézkedjem.

Azonnal hívtam a harangozóval. Kérdőre vontam, mért nem ment az óvónő üzenetére. Zavartan felelt, hogy nem volt idehaza, hogy Újvidéken volt, csupán a nagytiszteletű asszony temetésére jött haza. Ráparancsoltam, hogy máskor engedelmeskedjék az óvónőnek. – De, Zsófi, az a hír, hogy már állapotos vagy...

– Oh, az Isten verje meg, aki mondta, hiszen én soha nem ismertem férfit, nem igaz!

– Na, ha így van, eredj az óvónőhöz, s hozd rendbe vele a dolgot.

Ezzel eltávozott. Én, mint afféle haszontalan pletykát, el is felejtettem. Ámde január 30-án jön hozzám Janóné Sándor Julis bába, és előadja, hogy mikor én az óvónővel decemberben Szabadkán voltam a karácsonyfa végett, beszólította őt Zsófi az óvodába, hogy kenje meg, mert már három hónap óta elállt a havi baja.

– De hogy kenjelek meg, mikor nincs zsír? Majd holnap hozok.
– Úgy is történt. Megkentem. Ekkor mondtam neki: Te viselős vagy, nagy a hasad! Méltatlankodva felelt: Ugyan, Janó néni, hogy lennék én viselős, holott férfit nem ismertem. A nagytiszteletű úr ígért nekem száz forintot, de avval se cselekedtem.

Erre az aljas rágalomra felháborodva rögtön elküldtem érte a harangozót, Janónét pedig itt fogtam, hogy mondja szemébe. De behívtam a gondnokot, Méhes Jánost, az éppen nála időző Méhes Sándor presbitert és Cs. Szabó János egyházfit.

Mikor Zsófi megjött, így szóltam:

– Igaz-e, hogy ez a bába megkent, mikor az óvónővel Szabadkán voltam?

Égre, földre esküdözött, hogy nem igaz.

A bába szemébe esküdözött, hogy igaz. S mikor a bába a zsírhozatalt mondta, azt felelte, hogy csupán megtapogatta a hasát.

Mondok:

– Micsoda vakmerőség az, hogy szemébe eltagadod a kenést?

– De ötlet nem kente meg! ...

– Hát az igaz-e, hogy azt mondtad neki: a nagytiszteletű úr is ígért nekem száz forintot, de azzal se cselekedtem?

•

– Én mondtam? – felelt dühösen. – Nem igaz, nem mondtam! Hogy mondtam volna, mikor a nagytiszteletű soha mást nem szólt hozzám, mikor az óvodába jött: No, mit csinálnak a gyerekek? – s azzal otthagytam.

– De meg kell ám erre esküdni!

– Meg is esküszöm, mert én nem mondtam.

A bába szintén esküt ajánlott, hogy monda.

Erre megdorgáltam mind a kettőt, hogy ilyen gyalázatos hírt terjesztettek rólam, mert a bába a megkenés után elmondta ezt Méheséknél és Nagy Bálintéknál, hogy Zsófi viselős, és hogy rólam mit mondott.

Mondtam a bábának:

– Mért nem jött decemberben mindjárt hozzám bejelenteni, mért harangozta be vele a szomszédokat?

A BÁBA FELJELENTI A CSENDŐRSÉGNÉL

A bába feljelentette a szolgálót, hogy aligha elkenetni akarja, mert egyiknek azt mondta, hogy Újvidéken volt, másiknak, hogy Feketehegyen, majd hogy Temerinben. A csendőrök február 1-jén megidéztek, orvossal megvizsgáltatták, kinek – miután megállapította a terhességet – minden kérdés nélkül azt mondta: a nagytiszteletű úrtól van. A csendőröknek is ezt mondta. Erről a gyalázatosságról másnap délután értesültem. Nagy felháborodással megyek a községházához. A jegyző, Pálics Antal az én indignálódásomra azt mondta:

– Fel sem kell venni, régen ismerem én, hogy milyen komisz ringyó az.

Felkértem a bírót, hogy rendelje fel reggelre. Fel is jött. A bíró és albíró előtt felszólítottam:

– Igaz-e, hogy a doktor és csendőr előtt azt mondtad, hogy tőlem van?

Egyszerre, mint amit jól betanult, gyorsan hadarta:

– Igaz, most is azt mondom, meg is esküszöm rá, hogy október 17-én, a beíratás napján délelőtt eljött, s akkor erőszakot tett rajtam, elvette szüzességemet, s egyszerre teherbe ejtett.

– De hisz pár nap előtt tanúk előtt esküdoztél, hogy férfit nem ismertél, hogy száz forintért se cselekedted velem, hát mért mondtad ezt akkor?

– Azért, mert nagytiszteletű úr ezer forintot ígért, hogy hallgassak.

– Mikor ígértem, hisz azóta nem is láttalak!

Erre csak hebegett.

– De hát beíratás reggelén ott volt az óvónő anyja és még két anya is, s az írta be a felvezetett gyermekeket.

– Igen, de délután visszajött, s akkor történt.

Tehát, ugyanabban a percben előbb délelőttöt, azután délutánt mondott.

– Te, Zsófi! – kiálték magamon kívül. – Nem félsz, hogy megnyílik alattad a föld, és rád szakad az ég, hogy ilyen hazugságot mersz állítani?

– Nem félek én, meg is esküszöm rá!

Látván, hogy egy kitanított bestiával van dolgom, örület fogott el, lelkem megrendült, Isten csodája, hogy szívem meg nem hasadt.

Másnap feljelentettem Topolyán rágalmazásért, nem tudván, hogy csendőrök és bíróság előtt tett rágalom nem képezi büntetés tárgyát.

A tárgyaláson ismét október 17-ét véttetett jegyzőkönyvbe, és azt, hogy csak akkor egyszer voltam vele, soha többet, sem előtte, sem utána.

A járásbíróság elmarasztalta, de a törvényszék felmentette azon az okon, hogy csendőrök előtt, vizsgálat alatt tett állítás nem képez rágalmat.

PRESBITEREK MAGATARTÁSA

Február 5-én presbiteri gyűlést hívtam össze, hogy magamtól hallják meg az aljas rágalmat. (Előbb tudták azok, mint én!) Ezen ezt a nyilatkozatot tettem, és pedig sírva, az én 63 esztendőmmel:

„5 gyermekem és 7 unokám van, de az Isten se egyiknek, se másinak ne adjon se a földön, se a mennyben egy pillanatnyi boldogságot, ha csak egy hajszállal is közeledtem ahhoz a szolgálóhoz.”

Völgyesi Nagy Sándor így szólt erre a könnyek között mondott beszédre:

– Ne hallgassuk tovább, menjünk innét!

(Fel is akasztotta magát!)

•

Ekkor megértettem, hogy ezek már előbb tudták a rágalmat, mint én, mert különben mért nem hallgatták volna tovább beszédemet, és hogy előre összeesküdtek ellenem.

El is mentek velem öten, a többi pedig megígérte, hogy a beadandó per végeztéig nem avatkoznak bele. És mi történik?

Ugyanezek a presbiterek a Faragó József által a Polgári Körbe összehívott többiekkel már másnap levelet írnak alá, melyben felszólítanak, hogy mondják le a lelkészi állásról.

Tehát vizsgálat, kihallgatás nélkül egy szolgáló pusztára rágalmára kimondták felettem a halálos ítéletet, mert ez erkölcsi halál egy lelkészre.

Egyetlen presbiter találkozott köztük, ki rájuk támadt, hogy nem kell hinni a szolgálónak, hogy egy lelkészt nem szabad így bebecskolni.

Rátámadtak. Mire ő ezt felelte:

– Alábbvalók vagytok a szodomabeliekénél! Többet nem jövök köztetek, még a presbiterséget is leteszem! – s azzal otthagya őket.

Ez az ember Nagy Juhász János volt, nemcsak vasárnap, de hétköznap is templomba járó, köztiszteletben álló, kegyes adakozó.

TERRORIZÁLÁS

Csodálatos, hogy egy községben se jegyző, se doktor, se plébános ellen nem lehet népet oly könnyen felizgatni, mint a kálvinista pap ellen. Persze, mert a világiaknak pártfogója a főbíró, alispán, a plébánosnak az érsek és minden feljebbvalója, de a kálvinista pap pártfogója csupán az Isten. Az is különös, hogy kálvinista polgár semmivel sem érzi magát annyira kompromittálva, mint azzal, ha azt mondják felőle: ez a pap barátja, a pap szekerét tolja. Nem szégyenli annyira, ha gazembernek mondják. Ezért van aztán, hogyha a pap ellen támad valami kifogás, senki se meri nyíltan pártját fogni. A jobb érzésűek hallgatnak, félrehúzódnak, a lázítók a porondon maradnak, és szabadon garázdálkodnak. Így történt itt is.

Faragó József és társai a presbiterekkel ingerelték a népet annyira, hogy febr. 8-ikán, tehát alig néhány napra a szolgáló rágalma után

formális lázadást támasztottak ellenem. Hetivásár volt. Az összegyűlekezett csócseléket felbujtották, hogy törjenek rám. Méhes János gondnok meghallotta a szándékot, besietett hozzám, hogy hívassam a csendőröket, mert nagy baj következik. Írtam is nekik, de már akkor jöttek, mikor mindennek vége lett.

Úgy 9 óra tájon valami 150-200 legény, asszony, alja népség vonult az udvarba, a ház elébe élükön Szoboszlai nevezetű szőlőcsősszel. Ki-mentem az üvegszoba elébe, s rájuk kiáltottam: Mit akarnak?

Szoboszlai felelt: Ha ki nem megy a parókiából vasárnapig, hát meglátja, mi lesz!

Rákiáltok: Hogy hívják?

Nem felel. Az odaérkezett rendőrnek mondom: Írja fel a nevét!

Ekkor egy másik, közismerten részeges napszámos, Józsa Lajos mondja: Jobb lesz, ha elmegy szép szóval.

Kérdezem: Hogy hívják?

Nem felel. Erre rájuk támadok, micsoda hitvány emberek maguk, lázítani tudnak, de mikor felelni kell cselekedeteikért, még nevüket se merik megmondani. Erre a háttérben ácsorgó legények, asszonyok elkezdtek nevetni, s amint jöttek, úgy el is mentek gyalázatos kiabálások között.

Hogy mi indította ezt a szemét népet? Mert egyetlen szavazó képes birtokos se volt köztük, templomba soha nem jártak, velem soha nem érintkeztek, csupán eszközök voltak a bujtogatók kezében.

Az a Szoboszlai, 40 év körüli ember, ki csupán háromnapos időt tűzött, 5 hónap múlva meghalt.

VÁDLEVÉL AZ ESPERESHEZ

Nem elég, hogy piacon, útfélen lázítottak a presbiterek Faragó József vezérlete és utasítása alatt, hanem kihirdették, hogy a következő hetivásáron menjenek a Polgári Körbe, s írjanak alá minél többen a pap elleni folyamodványnak. Alá is írták sokan: legények, öregek, asszonyok, iskolás gyerekek, hogy minél több aláírás legyen.

A folyamodványt Faragó József írta, melyben az is benne volt, hogy akár ment fel a törvény, akár nem, helyezzenek el innét.

•

Ezt a folyamodványt febr. 19-én elvitték az espereshez. A Polgári Körnél volt a gyülekezés, itt pakoltak fel három kocsira, így mentek a topolyai vasútra. Az utcát végig kiabálta Forgó: Megyünk az espereshez, a papot kihordatni! Ezt Wilhelm nyomdász és felesége megbotránkozva beszélték nekem.

Az esperesnél Faragó elszónokolta a folyamodványt, melyben az is van, hogy mind kilépnék az egyházból, ha kívánságuk nem teljesül.

Az esperes felelt: Kilépni kinek-kinek joga van, vizsgálat előtt nem mondhat semmit.

Látván, hogy az esperes nem biztatta meg őket, idehaza terrorizáláshoz fogtak. Az utcán gyalázatosságokat kiabáltak, azt hirdették, hogyha 3 vasárnap egy lélek se megy templomba, a lelkésznek – eo ipso – el kell mennie. S mivel ennek dacára is mentek kegyes lelkek, akkor tüntetéssel felkeltek és kivonultak a templomból az erre meghívott 40-45 legény és asszony, és hívták ki a kegyeseket is, s mivel ezek nem mentek ki, hát kijövet rájuk kiabáltak, és gyerekekkel megdobáltatták a tisztas öregeket. Kívülről minden vasárnap két csendőr cirkált a templom körül. Ez tartott 5 vasárnap. Hiába jelentettem esperesnek, püspöknek, éppen semmi okosat nem tudtak cselekedni, pedig a püspök sógorom volt, az esperes jó barátom. Tájékozatlanok valának. Így aztán egészen magamra voltam hagyatva.

Én magam kértem vizsgálatot. Állásomtól fel lettem függesztve. Az izgatás nem szünetelt. Valami Csákvári nevű napszámossal három ízben hurcoltattak vádlevelet aláíratás végett. Így aztán az időközönként hurcoltatott aláírások, a Polgári Körben való folytonos gyülekezés nem engedték lelankadni a lázongást. A Polgári Kör elnöke egyébként Kovács Gyula tanító volt, kiről a plébános mondta, hogy az is egyik fő bujtogató.

Hogy az egész mozgalom a presbiterek vezetése alatt történt, bizonyítja az, hogy naponként gyűléseztek a Polgári Körben, és amikor az esperes kötelességükké tette hivatalos levélben, hogy járjanak templomba, s ha mások kimennek is, maradjanak benn, nem maradtak benn, mert a botrány kezdete óta – absolute – nem is jártak templomba. Sőt, mikor az esperes kánoni látogatáskor kárhoztatta a templomból kimenőket, Kötő János gondnok azt felelte: Jól tették, hogy kimentek... És az esperes

nem függesztette fel azonnal állásából! De az Isten meglátogatta Kötő Jánost, mert arcán támadt rákban, kínok között megholt.

PRESBITERI GYŰLÉS

Micsoda kimondhatatlan lelki fájdalomon mentem át! Ártatlanul szenvedni! Akik előbb tisztességet mutattak, most felébem kerekedve kéjelegtek gyötrelmeimen. Hallgattam a föld porában. A szégyenérzet, az elkeseredés összeszorították torkomat.

40 évi lelkészkedésem alatt ritka köztisztelet vett körül valláskülönbőség nélkül. Drávafokon napos vendége voltam a volt miniszterelnöknek, tagja voltam Somogy és Baranya megye törvényhatóságának, jó hírem után három egyház megválasztott lelkészének... Voltam egyházmegyei főjegyző, tanügyi bizottsági elnök, többféle egyletek elnöke stb. Mindezek az én tisztességes voltom természetes bizonyosságai, és most egyszerre arcul verve, szembe köpdösve, megalázva, földhöz verve...

Juhász Bálint kijelenti, hogy a nép ítélete az, hogy a nagytiszteletű úrnak el kell innét menni. (Ez az ember megvakult és úgy halt meg!) A másik, hogy ne fungáljak, hanem tartsak káplánt, a harmadik: hogy cseréltessem el magamat a vőmmel, Baky Ferencsel. Bak János (aki később három ízben kért bűnbánó bocsánatot) az esperesről azt mondta, hogy az csupán pénzért tud idejönni, lám ők ingyen jönnek a gyűlésbe stb.

Midőn a jegyzőnek mondtam, hogy mindezeket vegye jegyzőkönyvbe, Mendege János azt mondta:

– Hát, amit ők mondanak, mindent jegyzőkönyvbe vétetek?

– Igen, mert ide komoly tanácskozásra hívtak, nem pedig gyanúsítgatásokra, sértegetésekre, s ki-ki felelős azért, amit mond.

– Akkor – feleli – menjünk innét, le is mondunk a presbiterségről. Azzal eltávoztak.

EGYHÁZMEGYEI ELSŐ VIZSGÁLAT

Kelecsényi Zádor világi tanácsbíró és Molnár Hugó jöttek ki április utója felé személyes vizsgálatra a szolgáló egyetlen ügyében, mert más vád nem volt ellenem beadva.

•

A szolgáló előadta, hogy október 17-én délelőtt 10 órától 11-ig birkóztam vele. Egyik kezemmel a kezét fogtam, a másikkal az összekulcsolt lábát feszegettem.

Kelecsényi kérdezi tőle: Ha két keze így el volt foglalva, mivel irányította az erőszakra, mert e nélkül nem lehet szűzön erőszakot tenni?

Erre nem felelt, csupán azt állította, hogy akkor egyszerre vettem el szüzességét is, és ejtettem teherbe; és soha többet, sem előtte, sem utána nem volt velem.

Dejszen, mondja Kelecsényi, nincs olyan fiatalember, aki egy óráig kibírná az ilyet, nem ám egy öregember! Látom én, hogy te egy bitang szajha vagy, ki a lelkészt meg akarod pumpolni!

A presbiterek is egyenként kikérdeztettek, hogy mit tudnak ellenem.

Nem tudtak semmit.

A délután folytatódott vizsgálatra Faragó József magával hozta a szolgálót is, és azt a konfidenciát terjesztette elő, hogy a bizottság ne is hallgassa ki a szolgálót, mert ő már kihallgatta és jegyzőkönyvbe is vette. Persze elutasított.

Ellenem hát csupán a szolgáló vád adatott be, csupán azt kellett volna vizsgálni. De mi történik? Kelecsényi kihirdeti, hogy 8 nap múlva ismét megjelenek, akkorra szedjenek össze vádakat, melyeknek írásba foglalásával éppen a lázítás vezetőjét, Faragót bízta meg. Példátlan és bűnös eset, hogy bíróság hívja fel a lázongókat vádak beadására!

SZÓZAT A GYŰLEKEZETHEZ

E hihetetlen nagymérvű lázongás közepette szózatot intéztem a gyülekezethez ezer példányban, melyben felhívtam minden nőt, hogy jelentkezzenek, aki 14 évi itt létem alatt csak egy egyetlen szót is hallott tőlem. Ez a nyílt szózat sokakat meggyőzött ártatlanságomról, mert ártatlannak kell annak lenni, aki ki meri jelenteni, hogy egy tőle hallott egyetlen szóért vagy cselekedetért leteszi hivatalát. De nem találkozott egy sem. Vakmerő lépés volt, mert csak utóbb gondoltam arra, hogy a gonosz lázítók akár fogadhattak volna is fel egy párat.

Ómoroviczai Református Gyülekezet!

*Kegyelem néktek és békeség Istentől, a mi Atyántól
és az Úr Jézus Krisztustól*

A legnagyobb méltatlankodással vettem tudomást arról az alaptalan és szégyenletes vádról, mely ellenem a Nagytiszteletű Esperesi Hivatalnál emeltetett s melyet ártatlanságom tudatában határozottan visszautasítok.

Mivel azonban a vádlevélben az a kegyetlen kérelem is foglaltatik, hogy itteni állásomtól elmozdítottassam s így hanyatló korom napjaira magam és árvaím kenyér és hajlék nélkül hagyassanak; – mely büntetés csak a legnagyobb kánoni vétségeknél, és pedig többszöri megintés, feddés sikertelensége esetén alkalmazható; – tehát e szívtelen és igazságtalan kérelemnek a következőkben válaszolok:

39 éve vagyok a református egyház szolgálatában, mely hosszú idő alatt nemcsak hogy egyetlen egyszer sem részesültem felsőbbeségi megintésben, sőt, mindenek részéről a legnagyobb elismeréssel és tisztelettel találkoztam.

De ne én szóljak magamról, hanem beszéljenek a tények. Három évig voltam egyházmegyei aljegyző, – 14 év óta főjegyző, s alig néhány hónap előtt választattam meg az országos zsinat képviselőjének.

Öt egyház hívott meg lelkészének, három ezek közül megválasztott, és pedig nem korteskedés, vesztegetés által, hanem tiszteletes jó hírnevem folytán.

Föltehető-e józan elmével, hogy aki 39 évig híven, becsületesen sáfárkodott, az hivatalának negyvenedik esztendőjében kövessen el olyan gyalázatot, melyért állását kellene elhagynia. – Mert ha igaza volna annak a vádnak: minden birói ítélet nélkül elhagynám nem csupán itteni állásomat, hanem általában a lelkési hivatalt.

Ómoroviczán 14 év óta szolgálom az egyházat. – Tehát e gyalázatos rágalom igazságos megítélhetése végett úgy teszek, mint Sámuel próféta, ki felhívta a népet, hogy az ő szolgálatáról tegyen igaz ítéletet.

Jertek hát elő Ómoroviczai református gyülekezet minden nő tagjai, kétezernél több keresztényanyák, kik megfordultatok nálam olykor egyenként, olykor többen: van-e közöttetek csak egy is, kit illetlen magamviseletével, kétértelmű, rosszra csábító szavaimmal megbotránkoztattam volna?!

Jertek elő vizsgálós házasságban élt asszonyok, kik 14 év alatt számosan jöttetek hozzám bizalmasan panaszaitokkal, kik négy szem között feltártatok előttem lelketek bánatát: szóljatok, volt-e egyetlen egy eset is, hogy bizalmatokkal visszaéltem volna, s titeket nem a férjetek iránti hűségre, szeretetre, megbocsátásra intettem volna?! Volt-e rá eset, hogy illetlen magamviseléssel csak egyet is megbotránkoztattam volna közületek?!

Jertek elő 14 év alatt nálam szolgált cselédlányok, kikkel néha – családom tagjainak távollétében – hetekig laktam egy földel alatt: Van-e közöttetek csak egyetlen egy is, kit illetlen, kétértelmű beszédemmel, ígéretemmel megbotránkoztattam volna?!

Feltételezhető-e tehát józan értelemmel, hogy aminő tisztességgel viselkedtem híveim között ifjabb éveimben, annyi ezer és ezer nő iránt, ugyanazt a tisztességet meg ne tartottam volna hajlott korom idejében?!

Valóban, ha csak egy eset volna is, melyben az én híveim lelkének félrevezetésére, szívének megrontására gondoltam volna: kimondanám magamra az ítéletet, s megválnék nem csak itteni hivatalomtól, de általában a lelkészi hivataltól is. – De nyugodt lelkiismeretemben, mindennekhez szelíd és tiszteletes magamviselele tudatában kijelentem, hogy lelkészi állásomat holtig viselendem.

Mikor a megváltót törvényszék elé állították, egy Malkusz nevű szolga dühösségében arcul ütötte őt, melyre Jézus így szólott: Miért versz engemet? Ha rosszat cselekedtem, mondd meg, mi az?... Ha pedig rosszat nem cselekedtem, akkor miért versz engemet?...

A megváltó ezen szavait intézem azokhoz a kegyetlen szívekhez, melyek gyalázatban borítván becsületemet, még kenyeremtől is megfosztani akarnak: álljatok elő, hogy mi rosszat cselekedtem? Talán azt az aljas, képtelen rágalmat, mely, mint a hiéna, még a sírba helyezett holtakat is összemarcangolja? ...melynek egyetlen egy elfogulatlan, biggadt elméjű ember sem ad hitelt! S megvetéssel kellene tőle elfordulnia! Mondjatok hát okot a kegyetlenkedésre?!

Van-e közöttetek egyetlen egy, akit megbántottam, megkárosítottam volna, akinek meg ne bocsátottam volna, akinek – ha megkért – ne szolgáltam volna! Mivel pedig ilyen ember nem található, így e lázongás nem származik másból, mint egypár elrejtett kéz vakandok izgatásából, mely

némelyeket – mint egy játékszert – felhasznál bosszúálló, kárörvendő céljára.

Fájdalommal említem meg a lelkeknek azon romlottságát, mely még az Isten házába is behurcolta szenvedélyét, s azt botránkozás helyévé tette, a kegyes szíveket elszomorította, s az ifjúság lelkét megmételyezte. Mert gondolják meg, mi lesz felnőtt korukban azokból a gyerekekből, kik az Isten háza megcáfolásának, s lelképászoruk meggyalázásának látásában növekednek föl!

Vége megemlítem, hogy az ember csupán addig élhet társadalomban, míg tiszteletben tartja a törvényeket, míg panaszait törvényes úton intézi el, mert ha az erőszak lesz az uralkodó, ha ki-ki egy személyben vádló és bíró lesz, akkor széjjelbomlik a társadalom. A gyermek kidobhatja szülőit hajlékából, mihelyt erősebb lesz; a birtokost kiűzheti birtokából néhány nekivadult ember, megszűnik a személy- és vagyonbiztonság, s az ember hasonlóvá leszen az erdei vadakhoz, melyeknél az erősebb felfalhatja a gyengébbet.

Vezessen hát mindenkit a törvény, nem pedig az erőszak; és ne engedje magát senki játékszerűen felhasználhatni a vallásos élet és köztisztesség megrontására!

Ómoraviczai református Gyülekezet! Hozzád kívántam intézni ezt az atyai szózatot, mert látom, hogy sok lelkek alaptalanul félrevezettettek, felizgattattak, s olyan térre léptek, mely nagy kárára van minden erkölcsi és vallási érzelemnek. Igazságokat mondtam... de szóltam jóakarattal. Jól megértétek, nem a magam mentegetéséből, mert erre csak a bűnösnek van szüksége, hanem szóltam azért, mert szeretem egyházamat és vallásomat, melynek 39 év óta hű szolgája vagyok és holtam napjáig az is maradok.

A békességnek Istene szenteljen meg titeket, és a ti elmétek épségben és lelketek s testetek ártatlanságban tartassanak meg a mi Urunk, Jézus Krisztusnak eljövételére. Ámen!

Ómorovicza, 1905. március havában

Hetesy Viktor
ref. lelkész, egyházmegyei főjegyző
s országos zsinati képviselő

MÁSODIK VIZSGÁLAT

Nyolc nap múlva kijött ismét a bizottság. Minő 8 nap volt ez! A presbiterek házról házra jártak, hogy aki csak tud valamit, menjen Faragóhoz. 14 év alatt nálam volt minden szolgálót meghívtak, 10 évi elnökségem alatt volt minden óvodaszolgálót és fűtőt, sőt, Faragó egy nálam szolgált leányt még Zomborból is meghozatott.

De egy helytelenséget se tudtak mondani!

Egy kályhafűtő öreg azt állította, hogy egy éjjel az Obláth közében kergettem a feleségemet. A szőlőcsósz meg azt, hogy Szász Miklós tanító szüretjére menve, mikor a kocsiról leszálltam, megcsókoltam a feleségét. Maga a tanító segített le, s ott voltak a szedőkkel 19-en. Egy ember azt állította, hogy 160 forintot kértem gyermeke törvényesítéséért, holott két ízben elutasítottam, és egy fillért sem fogadtam el.

Szóval 8 nap alatt egyetlen komoly vádat sem bírtak találni, de megvolt a lázongás, s a szuggerálás, hogy a papot nem kell megtűrni.

A lelki kín, az igazságtalanságnak, a gonoszságnak rám nehezedése annyira megrendítették szívemet, hogy zokogás nélkül egy percig se tudtam beszélni. Isten csodája, s ártatlanságom tudata, hogy szívszélhűdés nem ért!

Ugyanekkor meghívták az óvónőt, s Kelecsényi három óra hosszáig faggatta, hogy vallja be, hogy engem megcsókolt. Községi óvónő, semmi köze nem lett volna hozzá, a férje pedig tiltakozott, hogy senki ne avatkozzék az ő családi ügyébe. El se kellett volna mennie a felekezeti bizottság elé.

A presbiterek is újra kikérdeztettek, de abszolúte semmi mást nem tudtak mondani, mint a szolgáló rágalmát.

Ez bizonyítja az én korrekt magaviseletemet, mert ha csak egy hajszálnyi helytelenséget cselekedtem volna 14 év alatt, kikutatták volna, s vontatókötélnek növelték [*értsd: növesztették – P. A.*] volna.

Szodomában mégis találkoztak, kik ártatlannak is tartottak, sajnáltak is, a presbitereket kárhoztatták, s titokban el-eljöttek hozzám vizsgáztatni. Ilyen volt Nagy Juhász János, Méhes János, Sárkányné, Mészáros Józsefné, Jegesné, Földi Lília bába...

Ez a bába május 23-án reggel szalad be hozzám, hogy megszületett a szolgáló gyermeke, teljesen kifejlett 9 hónapos gyerek. Mivel pedig a szolgáló a községházánál is, a járásbírótság előtt is, az esperesi vizsgálat előtt is október 17-ét mondott az erőszaktéttel történt fogamzásra, annak pedig 7 hónapja, hát ez maga megcáfolja a hazugságát. De azt tanácsolja, hogy a gyereket vizsgáltassam meg hatóságilag, mert később ráfoghatják, hogy gyöngé, vézna volt ugyan, de azóta megerősödött, de minél előbb!

Én azt se tudtam, mi a hatósági gyermekvizsgálat. Megmagyarázta. Mentem azonnal Topolyára a járásbíróshoz. Ez rögtön táviratilag Szabadkán intézkedett a törvényszéknél, honnét a szolgáló is hozott orvost Faragó által, mely bizottság előtt már október 10-et mondott a fogamzásra, hogy azzal a hét nappal is hosszabbítsa a hét hónapot. Ez előtt a bizottság előtt is kijelentette, hogy csupán egyszer közösültem vele.

A bizottság egyhangúlag kijelentette, jegyzőkönyvbe vette, hogy a gyermek sem 17-én, sem 10-én nem fogamzhatott, hanem 9 hónap előtt.

Amint ennek híre ment a községben, azonnal lejjebb szállt Faragó és társai hengegése. Ekkor meg az ifjú Kovács Gyula, kit szülei kérésére hozattam ide segédtanítónak, az idősebb Kovács Gyula fia a ház előtt levő padokon ülőknek mondta, hogy a doktorok vizsgálata, hátha csak *optica fallacia*. A jobb érzésűek kezdték hangjukat felemelni, szidták a szolgálót, hogy az egyházat ilyen gyalázatba keverte.

Április 24-én megjött a helyettes, s átvette az egyház vezetését.

APASÁGI KERESÉT

Faragó József egy szabadkai ügyvéd, Székely Simon dr. által apasági keresetet adott be. A tárgyaláson a szolgáló azt mondta, hogy augusztusban is közösültem vele.

Én elmondtam, hogy a községi bíróság és a szolgabíróság előtt okt. 17-ét mondtam, és soha máskor, a gyermekvizsgálatkor már október 10-ét, továbbá hogy az orvosi vizsgálat rendes 9 hónapot állapított meg, valamint hogy augusztusban nem is voltam Omoravicán, amit esperessel és az anyakönyvekkel igazolok.

Erre a szolgáló elsápadt. Ügyvédje pedig azt mondta, tessék letéetni velem az esküt, s ő kijelenti, hogy látván az egészet, meg sem fellebbezi a hozandó felmentő ítéletet.

A szolgáló elutasított keresetével, s a perköltségben elmarasztaltott.

A világi bíróság előtt hát rendbe jött ez az istentelenség! Igaza van Madáchnak:

*Gáncstól hatalmas nagyság sem menekül,
A színerényt is sebzi, hát megül
A rágalom. Nincs föld erős királya,
Rossz nyelv epéjének, ki útját állja.*

EGYHÁZMEGYEI BÍRÓSÁG

A bíróság az evangélikus templomban ült össze. Az ügyész a vádakát három osztályba sorozta: a szolgáló ügy, az elévült dolgok és az óvónőféle vád.

A fűtő és a szőlőcsósz említette és Faragó által megfogalmazott vádakra az ügyész azt mondta, ezek elévültek, nem tárgyalandók.

Az óvónőre vonatkozó pletykára szintén azt mondta, hogy ez se képezheti ítélet tárgyát, mert a férj tiltakozott, hogy családi dolgaiba senki ne avatkozzék.

Maradt a szolgáló rágalma.

Előállították a szolgálót. Az esperes nyájasan szólt hozzá:

– Gyere közelebb, édes lányom, mondj el mindent bátran!

El is mondott mindent, csupán azt a módosítást tette, hogy nem október 17-én, hanem már augusztusban is többször voltam vele.

– De eddig azt állítottad, vizsgálat előtt is, hogy csupán október 17-én, és sem előtte, sem utána nem voltál vele többet...

Erre nem felelt. Három-négy ízben is faggatták, de nem szólt. Erre felszólaltam, hogy augusztusban nem is voltam Omorovicán, amit akkor az esperesnek is bejelentettem, hogy fürdőre megyek. Erre elhalványult, és egy hangot nem tudott kiejteni.

És e némaságban mi történt?

A hallgatást megtöri az egyik világi bíró, Kozma László, és a szolgáló segítségére megy e szavakkal:

– Hát ugye azt nem tudja, mikor, de azt állítja, hogy a lelkész vette el ártatlanságát.

Schneider Károly másik világi bíró rögtön odahajol hozzá, és figyelmezteti, hogy a bíró ne adjon tanácsot a vádlónak

De senki se vétette jegyzőkönyvbe ezt a törvényteleniséget! De ennyi szájba adás is elég volt. Azzal kiségitette a nagy zavarból, s felelte hebegve:

– Igen, igen. Azt nem tudom, mikor, de azt állítom, hogy a lelkész vette el ártatlanságomat.

És Kozma László úrnak volt lelke ezt venni jegyzőkönyvbe, s ezt a kifejezést iktatni az ítéletbe, s felterjeszteni – mint a szolgáló vádját – a kerületre.

Varjas Sándor, Méhes Sándor stb. presbiterek fülem hallatára mondták egymásnak: vége, a pert elvesztettük.

Én pedig élő halott voltam.

Februártól idehaza a lázongás, a templomi botrányok, az utcáról kiabáló inzultusok. Tűrni mindent, és se esperes, se püspök nem tudnak adni tanácsot vagy rendet csinálni. Lelkem megtörött, könnyek nélkül szólni se bírtam, még rendszeresen gondolkodni sem. A szégyenérzet, a meghurcoltatás, a jövő miatti aggodalom... Össze voltam roskadva. Ehhez járult a törvénykezésben való járatlanságom. Ez az oka, hogy még Kozma László visszaélése ellen se tiltakoztam. Torkom elszorult, valósággal nem tudtam szólni, s hogy mindezek dacára fölmentettem,

nagyon bizonyítja, hogy a rosszakarat sem találhatott gáncsolat lelkészi működésben.

Az egyházmegyei bíróság fölmentett. A presbitereket kétezer korona körül elmarasztalta.

Nosza volt itthon megrökönyödés, Faragó szidása a Polgári Körben, hogy ő ugratta be őket stb.

Az ítéletet azért megfellebbezték.

KERÜLETI BÍRÓSÁG

A presbiterek megfellebbezték az egyházmegyei ítéletet. Most már nem az én személyem érdekelte őket, hanem saját zsebük, azaz az egyházmegyei bíróság által rájuk szabott bírság.

Deputációba mentek fel 14-en Pestre Faragó József vezetése alatt, aki Fernbach Józsefnek ebben a kerületben történt megválasztásakor éppen fő kortese volt. Elmentek hozzá, felkérték, hogy vezesse őket Darányihoz. Ő azonban igen becsületesen azt válaszolta, hogy községi ügyben készséggel fogja pártjukat, de felekezeti, egyházi ügyben nem teszi, lévén ő pápista.

De addig könyörögtek, hogy mégis elvezette őket Darányihoz, és ez a főgondnok – lelkész elleni ügyben – elfogadott egy pápista úr által vezetett deputációt!

Előre említettem Baktay püspök sógoromnak: beszélj vele, és mondd meg neki, hogy ez csupán mülázítás. De Baktay nem ment, egy szót sem szólt senkinek előre, azt mondván nekem: Darányi sokkal nagyobb úr, minthogy peres ügyben deputációt elfogadjon.

Elment a deputáció Nagy Dezsőhöz is.

Mellékesen megemlítem, hogy mind Fernbach József, mind Darányi Ignác, mind Nagy Dezső erős Tisza ellenesek voltak, én pedig Tiszapárti, mely voltomat jól ismerték a *Lapok*ban írott vezércikkekből.

Én nem mentem senkihez. Püspök sógorom se tett mellettem egy lépést sem. Lehetetlennek tartottam, hogy elítéljenek egy teljesen ártatlan embert. A presbitereknek azért kellett a deputáció, mert tudták, hogy nincs igazuk. Pressziót akartak gyakorolni. Célt is értek, mert Nagy Dezső előadására a presbitereket fölmentették a büntetéstől.

KIEGYEZÉS

A gyülekezet teljesen lecsendesült, pedig itt maradtam. Jöttek hozzám többen bocsánatot kérni, hogy aláírtak ellenem, de a nagy erőszakoskodásnak nem tudtak ellenállni...

Az egyház vezetését átvettem.

Ekkor a presbiterek arra kértek, tartsak helyettest, az egyház is hozzájárul.

Jól van, én szolgálatomat senkire nem tukmálom. Fizessen az egyház évenként 700 koronát.

Beleegyeztek.

Én hát így penzionáltam magam a presbitériummal kötött egyezség folytán, melyet megerősített az esperes is, a püspök is.

AZ ÉLET ALKONYÁN

40 évi szolgálatom után nyugodt lélekkel mondhatom, hogy mindenféle tiszteletet szereztem a református lelkésztestületnek. Három elhanyagolt egyházat szép rendbe hoztam, a népet szerettem, de a népszerűséget nem hajhásztam. A bácskossuthfalvi gonoszság tehát egy katasztrófa, mint a földrengés vagy villámölés, mely éppen azt érte, ki túlságosan sokat adott állása méltóságára. A pápisták mondogatták: micsodák ezek a kálvinisták? Ha nekünk ilyen papunk volna, a tenyerünkön hordoznánk.

Itt is voltak jó lelkek, kik fájlalták a látott méltatlanságot, de a jó érzésűek félrevonultak. A tömeg pedig szereti a heccet, pláne, ami kabátos bőrre megy.

Borzasztó az a vétek, amit elkövettek! Elrabolták becsületesemet, megrövidítették életemet, megtörték kedélyemet, megrendítették szívemet, hogy hónapok múlva sem tudtam sírás nélkül beszélni. Megbélyegezték nevemet, s így megkeserítették gyerekeim életét is. Megrabolták múltamat, meggyalázták jelenemet, megbecstelenítették jövőmet. Úgy érzem magam az élet alkonyán, mint a sebekkel borított s mindenéből kifosztott jerikói utas, mint az a szerencsétlen hajós, ki csaknem a révpartnál szenvedett hajótörést, s egész élete keresményét

•

látja elmerülni. S ha nyomorult élete megmenekül is, elvesztett szerzeményei feletti búsongásban fogja azt eltölteni.

Ezt a tragédiát ide írtam 1916. évben, tehát 11 évre amaz istentelenség után. És ha arra gondolok, hogy kik élnek még az ellenem támadt presbiterek közül, mintha az Isten büntetését látnám rajtuk. Előbb elhaltak, pedig ifjabbak voltak nálam, nagyobb részint... Elhalt a legtöbbje nyomorult betegségben, én pedig még élek!

•

•

•